



E-ISSN 2645-9132

## Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Dualar (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)

İzzettin ÇELİK | ORCID: 0000-0002-1641-0878 | celikizzettin217@gmail.com

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü,

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

M. Ali Kılav ARAZ | ORCID: 0000-0002-1009-2100 | mehmetalikilay.araz@asbu.edu.tr

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,

Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

### Öz

Dua sözcüğü, “çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” mânasındaki da’vet ve da’vâ kelimeleri gibi masdardır. “Küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak kullanılır. Dua, kişinin hayırları kendisi ve başkası için istemesine denir. Dua ediş şekilleri farklılık arz etse de birçok toplumda duanın önemli bir yeri vardır. Dualar; bir toplumun, düşünce tarzını, etkileşim içinde olduğu ve kültürel alışverişte bulunduğu diğer toplumları, söz konusu toplumların hayata bakış açısını ve bunlara ek olarak sanatsal ve belâğî özelliklere şamil olan, kültür aynalarıdır. Dualar; sosyoloji, psikoloji, tarih, ahlak, folklor gibi birçok alanı ilgilendiren ve birçok açıdan inceleme ve araştırma konusu olmaya değer ulusal varlıklar olup söyleyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli terkiplerdir. Bu çalışmada Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan ve kadim illerden biri olan Mardin vilayetindeki Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan dualar, fasih Arapça ve Türkçedekilerle karşılaştırmalı

bir şekilde ele alınmıştır Sözlü anlatı açısından yöre oldukça mümbit bir yöredir ancak; özellikle günümüz gençlerinin kendi anadillerine tam manasıyla hâkim olamamaları ve Türkçe konuşmaları bu folklorun nesilden nesile aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, sosyal hayatta yaşanan gelişmeler, teknoloji, küreselleşme gibi olguların etkisi ile unutulma ve yok olma tehlikesi olan; Gökçe köyü ve çevresi halk kültürüne ait değerlerden olan Mardin Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan Arapça dualar derlenmiş ve tematik sıraya göre verilmiştir. Evlilik, Nişan ve Evlilik Çağındaki Gençler, İş Alanı ve Çalışanlar, Aile Büyükleri, Yaşlılar, Yola Çıkanlar ve Yolculuk Yapacaklar, Kötülüklerden (Bela/Şer) Korunmak, Ölüm ve Cenazeler, İyi Dileklerde Bulunma ve Temenniler, Sağlık ve Şifa Bulma, Aile, Ebeveynler ve Çocuklar, Teşekkür Etme ve Şükranında Bulunma, Yeni Bir Eşya Alan ve İlim Talebeleriyle ilgili olanlar olmak üzere toplam on iki tema ve yüz kırk üç duanın ele alındığı çalışmamızda bölge halkının kullanımının yanında duaların standart Arapçası da verilerek Türkçedeki karşılıkları ile de değerlendirilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı kaynak kişiler araştırma içerisinde KK-1/KK-18 arası bir kısaltma ile verilmiştir. Duaların kullanıldığı bağlamlar gözetilerek karşılaştırma yapılmış ve dualarda kullanılan bazı kelimelerin etimolojik analizi yapılmıştır. Bu kelimelerin fasih Arapçayla benzer ve farklı yanları zikredilmiştir. Ayrıca Mardin Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan duaları ele almak suretiyle; yaşlı nüfusun vefatıyla yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalabilecek olan sözlü kültürü kayıt altına alarak gelecek nesillere aktarmak da bir başka hedefdir. Diğer taraftan bu bölgede konuşulan dilin edebi ve kültürel zenginliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

### **Anahtar Kelimeler**

Sözlü Kültür, Arap Dili, Lehçe, Dua, Mardin, Gökçe Köyü.

### **Atıf Bilgisi**

Çelik-Araz, İzzettin-M. Ali Kılray. “Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Dualar (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)”. *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), 285-341.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1180942>

<b>Geliş Tarihi</b>	27.09.2022
<b>Kabul Tarihi</b>	23.12.2022
<b>Yayın Tarihi</b>	31.12.2022
<b>Değerlendirme</b>	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışma Doç. Dr. M. Ali Kılray Araz danışmanlığında 21.04.2022 tarihinde
<b>Etik Beyan</b>	sunduğumuz/tamamladığımız <i>Mardin Lehçesinde Kullanılan Arapça Atasözleri ve Duaların Fasih Arapça ve Türkçedekilerle Mukayesesi (Gökçe Köyü ve Çevresi</i>

<b>Etik Komite Onayı</b>	<p>Örneği) başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye, 2022).</p> <p>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</p> <p>Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının 23.02.2021 tarihli 4124 sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelerine bağlı kalınmıştır.</p> <p>Çalışmanın Tasarlanması: İÇ (%55), MAKA (%45)</p>
<b>Yazar Katkıları</b>	<p>Veri Toplanması: İÇ (%55), MAKA (%45)</p> <p>Veri Analizi: İÇ (%55), MAKA (%45)</p> <p>Makalenin Yazımı: İÇ (%55), MAKA (%45)</p> <p>Makale Gönderimi ve Revizyonu: İÇ (%55), MAKA (%45)</p>
<b>Benzerlik Taraması</b>	<p>Yapıldı – Turnitin</p>
<b>Etik Bildirim</b>	<p>ulumdergisi@gmail.com</p>
<b>Çıkar Çatışması</b>	<p>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</p>
<b>Finansman</b>	<p>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</p>
<b>Telif Hakkı &amp; Lisans</b>	<p>Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</p>



## Arabic Prayers Used in Gokce Village and Surroundings of Mardin (A Comparative Thematic Study)

İzzettin ÇELİK | ORCID: 0000-0002-1641-0878 | celikizzettin217@gmail.com

Social Sciences University of Ankara, Institute of Islamic Studies,  
Department of Basic Islamic Sciences, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

M. Ali Kılay ARAZ | ORCID: 0000-0002-1009-2100 | mehmetalikilay.araz@asbu.edu.tr

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Sciences,  
Department of Arabic Language and Rhetoric, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

### Abstract

The word prayer means "to call, to address, to ask; It is an infinitive like the words invitation and petition (da'vet and da'vâ ) meaning "to ask for help". It is used as a name for the features of "demand and supplication that occur from small to large, from bottom to top". Prayer is a person's wish for good for himself and for others. Although the graphic form of prayer is present, many burdens have an important place in prayer. Prayers are cultural mirrors that include a society's way of thinking, other societies with which it interacts and culturally exchanges, the point of view of these societies on life, as well as artistic and rhetorical features. Prayers are national entities that concern many fields such as sociology, psychology, history, morality, folklore and are worth being the subject of investigation and research in many respects, and they are very important compositions in terms of utterance, power of expression and richness of concepts. In this study, the prayers used in and around Gökçe village in Mardin

province, one of the ancient provinces in the Southeastern Anatolian region of Turkey, are discussed in a comparative way with those in fluent Arabic and Turkish. In terms of oral narrative, the region is a very fertile region, but the fact that today's young people do not have a full command of their mother tongue and they speak Turkish makes it difficult to transfer this folklore from generation to generation. For this reason, the Arabic prayers used in and around Mardin Gökçe village, which is one of the values belonging to the folk culture that is in danger of being forgotten and destroyed by the effects of phenomena such as social life, technology and globalization, have been compiled and given in thematic order. Marriage, Engagement and Youth in Marriage Age, Business and Employees, Family Elders, Elderly, Travelers and Travelers, Protection from Evil (Trouble/Evil), Death and Funerals, Good Wishes and Wishes, Health and Healing, Family, Parents In our study, in which a total of twelve themes and one hundred and forty-three prayers, which are related to children, giving thanks and gratitude, receiving a new item, and students of knowledge, were discussed, besides the usage of the people of the region, the standard Arabic of the prayers was also given and their equivalents in Turkish were evaluated. The source persons with whom the interviews were conducted are given with an abbreviation between KK-1/KK-18 in the research. Comparisons were made by considering the contexts in which prayers were used, and etymological analysis of some words used in prayers was made. Similar and different aspects of these words with fluent Arabic have been mentioned. In addition, by considering the prayers used in Mardin Gökçe village and its surroundings, another goal is to record the oral culture, which may face the danger of extinction with the death of the elderly population, and transfer it to future generations. On the other hand, it is aimed to contribute to the literary and cultural richness of the language spoken in this region.

### Keywords

Oral Culture, Arabic Language, Dialect, Prayer, Gokce Village.

### Citation

Çelik-Araz, İzzettin-M. Ali Kılay. "Arabic Prayers Used in Gokce Village and Surroundings of Mardin (A Comparative Thematic Study)". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 5/2 (December 2022), 285-341.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1180942>

<b>Date of Submission</b>	27.09.2022
<b>Date of Acceptance</b>	23.12.2022
<b>Date of Publication</b>	31.12.2022
<b>Peer-Review</b>	Double anonymized - Two External

This article is extracted from my master thesis dissertation entitled *Comparison of Arabic Proverbs and Prayers Used in Mardin Dialect with Fasih Arabic and Turkish (Example of Gokce Village and Its Surroundings)*, supervised by Assoc. Prof. M. Ali Kılavuz Araz (Social Sciences University of Ankara, Ankara/Turkey, 2022).

**Ethical Statement**

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

**Ethical Approval**

An application for ethical approval was made to Social Sciences University of Ankara Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered 4124. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.

**Author Contribution**

Conceiving the Study: İÇ (%55), MAKA (%45)

Data Collection: İÇ (%55), MAKA (%45)

Data Analysis: İÇ (%55), MAKA (%45)

Writing up: İÇ (%55), MAKA (%45)

Submission and Revision: İÇ (%55), MAKA (%45)

**Plagiarism Checks**

Yes - Turnitin

**Conflicts of Interest**

The author(s) has no conflict of interest to declare.

**Complaints**

ulumdergisi@gmail.com

**Grant Support**

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

**Copyright & License**

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

## Giriş

Mardin Gökçe köyü ve çevresi için “Havass-ı hümayun” ve “Tat” köyleri ifadeleri kullanılır. Bu köylerin sakinlerinin ana dilleri Arapçadır. Burada yaşayan Arapların, Arap dünyasıyla aralarındaki bağ siyasi sınırların varlığı sebebiyle nispeten kopmuştur. Anadili Arapça olan bireyler bu bağın kopmasından dolayı fasih Arapçayı konuşamayan; Arapçayı yazı, eğitim ve edebiyatta kullanamayan bir topluma dönüşmüştür. Toplumun yaşadığı bu dönüşüm sözlü kültürün egemen olduğu bölgede halk kültürünün yok olmasına götürecek kadar tehlikeler barındırmaktadır. Sözlü anlatı açısından yöre oldukça mümbit bir yöredir ancak; özellikle günümüz gençlerinin kendi anadillerine tam manasıyla hâkim olamamaları ve Türkçe konuşmaları bu folklorun nesilden nesle aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, sosyal hayatta yaşanan gelişmeler, teknoloji, küreselleşme gibi olguların etkisi ile unutulma ve yok olma tehlikesi olan; Gökçe köyü ve çevresi halk kültürüne ait değerlerden olan duaların derlenmesi, bu değerlerin kayıt altına alınması ve sistemli bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması açısından çalışma önem arz etmektedir<sup>1</sup>.

Dua, kişinin hayırları kendisi ve başkası için istemesine denir. Dua ediş şekilleri farklılık arz etse de birçok toplumda duanın önemli bir yeri vardır. Dualar; bir toplumun, düşünce tarzını, etkileşim içinde olduğu ve kültürel alışverişte bulunduğu diğer toplumları, söz konusu toplumların hayata bakış açısını ve bunlara ek olarak sanatsal ve belâğî özelliklere şamil olan, kültür aynalarıdır. Dualar; sosyoloji, psikoloji, tarih, ahlak, folklor gibi birçok alanı ilgilendiren ve birçok açıdan inceleme ve araştırma konusu olmaya değer olan ulusal varlıklar olup söyleyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli terkiplerdir. Dua geçmişten beri karşılaştığı sorunların çözümünde aşkın bir varlığa sığınma ihtiyacı duyan insanın, acizini itiraf edişinin en bariz tezahürlerindedir. İnsanın yapabilecekleri fiziğin hakikatleriyle sınırlandırılmış olsa da istek, arzu ve talepleri bu manada sınırlı değildir. Bu yüzden insanın üstün varlığa yakarışı ve gücünün yetmediği yerde bütün işlerini ona tevdi ederek talepte bulunması dua olarak

---

<sup>1</sup> Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011), 71.

tanımlanabilir. Her toplumda belirli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş birtakım dua kalıpları vardır. Dualar; Yeni evlenen, çocuk sahibi olan, yeni bir şey satın alan vs. kimseleri tebrik etmek ve yemeğe başlarken, yemekten sonra, hastalıkta, bela ve musibetlerde, taziyelerde, yolculukta, bir iyilik görüldüğünde şükranda bulunmak vb. durumlarda kullanılan iyi dilek sözleridir. Bir toplumun dünya görüşü kullandığı kalıp sözlerle paralellik arz ettiğinden dualar da tıpkı atasözleri ve deyimler gibi bir milletin kültürüne, inançlarına gelenek ve göreneklerine ışık tutan ve onlarla alakalı bilgi sahibi olmamızı sağlayan kalıp sözler arasındadır<sup>2</sup>.

Bu araştırmada, “nitel araştırma yöntemi/yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” esas alınmıştır. Saha çalışması 25.04.2021 başlamış 23.07.2021 tarihinde tamamlanmıştır. Araştırma, günümüzde Mardin Gökçe köyü ve çevresinde ikamet eden, yerel / mahallî Arapçayı konuşabilen ve konuşulanı anlayabilen; bir başka ifadeyle lehçeye hâkim ve geneli yansıtabilecek nitelikte 18 (on sekiz) kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişiler, gönüllülük esasına dayanarak dualara yönelik daha isabetli tespitlerin yapılabilmesi için genelde 50 yaş üzeri kişiler arasından seçilmiştir. 50 yaş ve üzeri olan kişilerin daha arı, saf ve katıksız bir Arapça kullanıyor olmaları, ancak daha genç olanların teknolojinin gelişmesi ve birçok mecrada Türkçeyi kullanmaları ve Türkçenin tesirinde kalmaları nedeniyle o dil safiyetinin biraz daha zayıf olması bizi, bu şekilde bir tercihe sevk etmiştir. Dil, doğası gereği zamanla değişime maruz kalabilen bir olgudur. Zaman içerisinde insanların söz konusu kavramlara yüklemiş oldukları mana ve kelimelerin telaffuzu değişiklik gösterebilir. Bu bağlamda araştırma, icra edildiği zaman dilimiyle sınırlı olacaktır. Araştırma coğrafi açıdan Mardin’in Gökçe köyü ve çevresinde ikamet eden Araplar tarafından kullanılan Arapça duaların incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Folklor ile ilgili yapılan çalışmalarda folklorun sadece Latince ya da sadece Arapça olarak yazılması çalışmanın dar bir muhitte kalmasına ve etki sınırlarının daralmasına yol açmaktadır. Bu yüzden çalışmada; lehçede kullanılan duanın, Arapça ve Latince alfabetiyle yazılışını ve fasih Arapçada karşılığı olarak

---

<sup>2</sup> Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1988), 1/213.



kullanılan duanın Arapça yazılışı ve tercümesini ayrıca anlam bakımından uyum gösteren veyahut benzer anlam ihtiva eden Türkçe duaya da yer verilmiştir. Araştırmada verilerin analizinde kullanılan üç farklı yaklaşım çeşidinden yararlanılmıştır. Verilerin orijinal formuna bağlı kalınmış ve ifadeler betimsel bir yaklaşımla sunulmuştur. Verilerin mukareneli analizlerine de yer verilmiştir. Betim ve tematik tahlillerin yanı sıra veriler işlenirken konuya dair birtakım çıkarım ve yorumlarda bulunulmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde uygulanan transkripsiyon alfabesiyle büyük ölçüde aynı olan sistem kullanılmış, fonolojik yazım esas alındığından kimi değişikliklere gidilmiş ve bu değişikliklerle ilgili bazı açıklamalar yapılmıştır. Parantez içinde verilenler alanla ilgili yabancı yayınlarda kullanılanları göstermektedir. Ünlülerin gösteriminde, /ə/ hariç parantezdekiler tercih edilmiştir. Fonolojik yazım gereğince, /i/ ve /ı/, /u/ ve /o/ veya /a/, /ä/ ve /e/ ünlüler için, anlam ayırt edici sesbirim değeri taşıdıkları sözcüklerin yazımında, farklı harfler kullanılmıştır. Ancak sesbirim değeri taşımadıklarında ilgili çalışmalarda tanımlanan temel ünlüler kullanılmıştır.

Arapça lehçebilim çalışmalarında /ʕ/ harfinin iki farklı sesletimini göstermek üzere; eski ʕ harfi için /q/, daha az baskılı ʕ harfi için /k/ kullanılmaktadır.

Yörenin lehçelerinde ‘ ʕ ’, /v/ sesinden farklı olarak, /w/ sesletildiğinden /w/’nin kullanımı tercih edilmiştir. Ayrıca; yine Arapçada yer almayan (i) sesi için (ə), uzun okunan (o) sesi için (ō), (ç) harfi için (ç) ve (j) harfi için (ž) kullanılmıştır.

### 1. Evlilik, Nişan ve Evlilik Çağındaki Gençlerle İlgili Olanlar

Evlilik, Ortadoğu toplumunun geleneksel olarak içinde buldukları sosyal statülerini ortaya koymak adına vazgeçilmez kurumlarından birisidir. Bu müessesin devamı ve evliliğin devamı için bazı dualar söylenmektedir. Mardin lehçesinde evlilik, nişan ve evlilik çağındaki gençlerle ilgili kullanılan Arapça dualar aşağıda zikredilmiştir.

1) Alla yəvaffəkkən ma‘ ba‘ədkən (KK-1)

(الله يُوَفِّقِكُن مَعَ بَعْضِكُن). "Allah sizi, birbirinizle muvaffak etsin."

بَعْضِكُن / ba'əðkən (birbirinizle): Türkçede de bir şeyin parçası, cüz'ü anlamında bazı şekilde kullanılmaktadır.<sup>3</sup> Fasih Arapçada da bir bütünün kendisinden ve diğer parçalardan oluştuğu şeye verilen isim şeklinde tarif edilmektedir.<sup>4</sup> Lehçede de bu anlamda kullanılmaktadır. بعض kelimesi lehçede muhatap müzekker çoğul zamiriyle kullanılmıştır. Ancak muhatap müzekker zamirinin sonundaki م (mîm) harfi lehçede ن (nûn) harfine dönüşmektedir. Bu ifade Ayet-i kerimede şöyle kullanılmaktadır:

"وَقُلْنَا أَهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ." "Birbirinize düşman olarak inin!"<sup>5</sup> "Rabbim muvaffakiyetler ihsan ede."<sup>6</sup> "Allah hayırlı geçim versin."<sup>7</sup>

Fasih: "بَارِكْ اللَّهُ لَكَ، وَبَارِكْ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ." "Allah sana mübarek eylesin. Bereketi üzerine eylesin ve sizi hayırla bir araya getirsin."<sup>8</sup> Evlilik arifesinde olan kimseler için söylenir.

2) Alla yəhdikin ğahāl şālḥīn (KK-1)

(الله يَهْدِيكُمْ جَهَالَ صَالِحِينَ). "Allah size hayırlı, sâlih evlatlar bahşetsin."

جَهَالَ/ğahāl (çocuklar): Bu kelimenin müfredi için lehçede جاهل / ğéhəl kelimesi kullanılmakta ve imâleli şekilde telaffuz edilmektedir. Bu kelimenin fasih Arapçadaki cahil anlamına gelen الجاهل çoğulu da الجهال/el-cuhhâl<sup>9</sup> olan kelimedenden anlam dönüşümüne uğradığı düşünülmektedir. Zira çocuk lehine ve aleyhine olan şeyleri tam manasıyla kavrayamadığından bu yönüyle cahil sayılabilir. Çocuk

<sup>3</sup> Türk Dil Kurumu, "Birbiri", (Erişim 02 Eylül 2021).

<sup>4</sup> Seyyid Şerif el-Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, thk. Komisyon (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 46.

<sup>5</sup> Bakara 2/36.

<sup>6</sup> Halil Ersoylu, *Türk Dilince Dualar, Beddualar Sözlüğü* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2012), 114.

<sup>7</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 40.

<sup>8</sup> Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Begavi, *Mesâbihu's-sunne*, thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı-Muhammed Salim İbrâhim Semare (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1987), 2/207.

<sup>9</sup> Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut : Dâru Sadır, 1994), 13/498.

kelimesine karşılık olarak الطفل/et-tıflu kelimesi kullanılmaktadır.<sup>10</sup> “Döl dös sahibi olasin”<sup>11</sup> “Allah hayırlı devlet, hayırlı evlat versin.”<sup>12</sup>

Fasih: " بِالرِّفَاءِ وَالْبَيْنِ. " "Uyumlu ve bol çocuklu bir evliliğiniz olsun".<sup>13</sup>

3) Alla yə'tik avlād şalh'in. (KK-2, KK-3)

(الله يَعْطِيكَ أَوْلَادًا صَالِحِينَ.) "Allah size sâlih evlatlar bahşetsin." "Allah hayırlı evlat versin."<sup>14</sup>

"اللَّهُمَّ أَلْفَ بَيْنَهُمَا وَارزُقهُمَا بَيْنَ صَالِحِينَ." "Allah'ım aralarında ülfet kıl ve onlara sâlih evlatlar bahşet."<sup>15</sup>

Ayet-i kerimde şöyle buyurulmaktadır: "رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِنَا" "Onlar, "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi gūnahtan sakınanlara öncü yap!"<sup>16</sup>

Fasih: " بَلِّغْ اللهُ ابْنًا. " "Allah hayırlı çocuklar versin."<sup>17</sup>

4) Alla Teâlâ ğnta ũ 'aġlġtġk yġġdġ murġdkġn. (KK-2, KK-3)

(الله تَعَالَى إِنَّتْ أَوْ عَائِلَتِكَ يَفْضِي مُرَادِكِ.) "Allah Teâlâ, sizin ve ailenizin muradını gerçekleştirsin." "Allah umduğuna nail etsin."<sup>18</sup> "Allah gönlünün muradını versin."<sup>19</sup>

<sup>10</sup> Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrâhîm Ceffâl (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1996), 1/56.

<sup>11</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 81.

<sup>12</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 40.

<sup>13</sup> Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî (Bağdat: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 1985), 8/281.

<sup>14</sup> L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), 106.

<sup>15</sup> Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 16/209.

<sup>16</sup> Furkan 25/74.

<sup>17</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/394.

<sup>18</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

<sup>19</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 130.

Fasih: "بَلِّغْكَ أُمَّلِكَ." "Allah emeline kavuştursun."<sup>20</sup>

"بَلِّغْكَ اللَّهُ أُمَّلِكَ." "Allah umduğuna eriştirsin."<sup>21</sup>

5) Yəkkünün ğahālək mən əş-şaləhīn. (KK-2)

(يَكُونُونَ جَهَالِكٍ مِنْ صَالِحِينَ.) "Çocukların salihlerden olsun."

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ." "Orada Zekeriyâ rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin."<sup>22</sup> Başka bir ayet-i kerimede ise, dua mahiyetinde şöyle buyurulmaktadır: "رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ." "Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!"<sup>23</sup>

6) Alla teala yə'tik mən xayrən. (KK-2)

(اللَّهُ تَعَالَى يَعْطِيقُ مِنْ خَيْرِنِ.) "Allah Teâlâ sana, onların (çocuklarının) hayrından versin." "Allah çoluk çocuğunun hayrını gösterebilirsin."<sup>24</sup> "Evlatlarının barını yiyebilirsin."<sup>25</sup>

"جاء عن الحسين رضي الله عنه أنه علم إنساناً التهنئة فقال: قل: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي الْمُؤْمُوبِ لَكَ، وَشَكَرْتَ الْوَاهِبَ،" "Hz. Hüseyin (r.a.) Bir kimseye şöyle tebrik etmeyi öğrettiği rivayet edilmiştir: Sana başlılanan evlat kutlu olsun. Sana başlılayana şükredesin. Allah onu olgunluğa eriştirsin ve sana iyiliğini rızıklandırırsın."<sup>26</sup>

7) Alla yəxallî ğahālək. (KK-6)

<sup>20</sup> Ni'metullah b. Mahmûd en-Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye* (Kahire: Dâru Rikabi li'n-Neşr, 1999), 1/18.

<sup>21</sup> Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Muradi Nehhas, *Umdetu'l-kuttâb*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2004), 204.

<sup>22</sup> Âl-i İmrân 3/38.

<sup>23</sup> Sâffât 37/100.

<sup>24</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 95.

<sup>25</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 86.

<sup>26</sup> Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Abdülkadir Arnavut (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 289.

(اللَّهُ يَخْلِي جَهَالِكَ.) "Allah çocuklarını bağışlasın." "Allah bağışlasın."<sup>27</sup> "Allah Yavrunuzu bağışlasın"<sup>28</sup>

8) Allahumma rabbī tās‘ədən. (KK-7)

(اللَّهُمَّ رَبِّي تَسْعِدْنِي.) "Rabbim onları mesut et." "Allah mesut etsin"<sup>29</sup> "Allah bahtiyar etsin."<sup>30</sup>

Fasih: "أَسْعِدْكَ اللَّهُ." "Allah sizi mesut etsin."<sup>31</sup>

"لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ." "Allah seni mesut bahtiyar etsin."<sup>32</sup>

9) Allahumma rabbī əğ‘al baynən ulfī. (KK-7)

(اللَّهُمَّ رَبِّي اجْعَلْ بَيْنِي الْفِي.) "Allah'ım! aralarında ülfet kıl. /Kalplerini birbirlerine ısındır."

Fasih: "اللَّهُمَّ أَلْفٌ بَيْنَهُمَا، وَحَبِيبٌ أَحَدُهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ." "Allah'ım aralarında ülfet kıl ve onları birbirlerine sevdirdi."<sup>33</sup> "اللَّهُمَّ أَلْفٌ بَيْنَهُمَا كَمَا أَلْفَتْ بَيْنَ الْعَيْنِ وَسَنَاهَا وَالنَّفْسِ وَمَنَاهَا وَأَمَطَرٌ عَلَيْهِمَا مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةٌ طَيِّبَةٌ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ." "Allah'ım gözle uyku arasında, nefis ve arzusu arasında ülfet sağladığın gibi aralarında ülfet kıl. Bol, sağanak rahmetinden onların üzerine yağdır. Onlara katından sâlih bir zürriyet bahşet; muhakkak ki sen duaları işitensin."<sup>34</sup>

10) Alla yə‘ṭiyü vəḥdi ‘alā gör ƙalbü. (KK-8)

<sup>27</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 27.

<sup>28</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 65.

<sup>29</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 52.

<sup>30</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 27.

<sup>31</sup> Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl, *Kitâbu's-Sunne*, thk. Atıyye Zehrani (Riyad: Dârü'r-Raye, 1989), 1/225.

<sup>32</sup> Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed İbnü'l-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'ânî kelimâtî'n-nâs*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 1/103.

<sup>33</sup> Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilü'n-nubüvve*, thk. Muhammed Revvas Kal'aci-Abdülber Abbas (Beirut: Dârü'n-Nefâis, 1986), 460.

<sup>34</sup> Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Abdulhak Minhâcî, *Cevâhirü'l-‘ukûd ve mu‘înu'l-kudât ve'l-muvakkı‘în ve'ş-şühûd*, thk. Müs'ad Abdülhamid Muhammed es-Sa'deni (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 2/48.

(أَللَّهُ يَعْطِيكَ وَحَدِي عَلَى كَوْرٍ قَلْبُو.) “Allah kalbine göre birisini nasip etsin.” “Allah gönlüne göre versin.”<sup>35</sup>

11) Alla te‘ālā yə‘fīkən ʔültəl ‘əmər. (KK-9)

(أَللَّهُ تَعَالَى يَعْطِيكَ طُولَتِ لَعِمِرٍ.) “Allah Teâlâ size beraber uzun ömürler versin.”

Fasih: " أَطَالَ اللَّهُ بَعَاءَكَ. ” “Allah bekânı uzun eylesin.”<sup>36</sup>

12) Alla yəs‘ədū. (KK-10, KK-13)

(أَللَّهُ يَسْعُدُو.) “Allah mesut etsin.” “Allah mesut bahtiyar etsin.”<sup>37</sup>

Fasih: " أَسْعَدَكَ اللَّهُ. ” “Allah seni mesut etsin.”<sup>38</sup>

13) Alla yəhannəyīn əb-ba‘dən. (KK-10)

(أَللَّهُ يَهَيِّبُنِي إِبْعَضٍ.) “Allah birbirlerine hoşnut kılsın. / Mübarek eylesin.”

Fasih: " عَلَى بَدْءِ الْحَيْرِ وَالْيُمْنِ. ” “Bu nikahınız; hayırlı ve bereketli bir başlangıç olsun.”<sup>39</sup>

14) Alla te‘ālā yəhāšīk əb-bənət həlāl. (KK-11, KK-17)

(أَللَّهُ تَعَالَى يَحَاشِيكَ إِتِيَتْ حَلَالٌ.) “Allah helal süt emmiş birini nasip etsin.” “Allah helal süt emmişe düşürsün.”<sup>40</sup>

15) Alla yassər-lu. (KK-18)

(أَللَّهُ يَسْرُلُو.) “Allah ona kolaylık eylesin.”

<sup>35</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 37.

<sup>36</sup> Ebü'l-Abbās Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 8/165.

<sup>37</sup> Çiğdem Erol, *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 55.

<sup>38</sup> Ebü Osman Amr b. Bahr b. Mahbub el-Kinani el-Leysi Cahiz, *Resâilu'l-Cahiz*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1964), 1/301.

<sup>39</sup> Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Dâri'l-Ma'rife, 1972), 2/32.

<sup>40</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 41.

Fasih: "يَسِّرَ اللَّهُ لَهُ." "Allah ona kolaylık versin."<sup>41</sup>

## 2. İş Alanında ve Çalışanlarla İlgili Olanlar

Çalışan kimselere kolaylık dilenmesi ve onlara işlerinin yolunda gitmesi için niyazda bulunulması takdir edilen ve hoş karşılanan bir eylemdir. Bir kişiye çalışırken dua edilmesi de moral ve motivasyonuna olumlu bir katkı sağlar. Dolayısıyla Gökçe köyü ve çevresinde de bu tür iyi dilek sözlerine rastlanılmaktadır. Yörede en çok kullanılan kalıbı قَوَّاق / Qavvâk kolay gelsin duasıdır.

1) Qavvâk Alla. (KK-1, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7, KK-9, KK13, KK-16, KK-17, KK-18)

(قَوَّاقَ اللَّهُ) "Allah sana kuvvet/güç versin. /Kolay gelsin. Cevaben "Rahmî 'alâ valdayk." "Allah anana -babana rahmet etsin." Veyahut "Alla yəqavvik" "Allah sana da kuvvet versin" denilebilmektedir. "Allah kolaylık versin."<sup>42</sup>

Fasih: "أَيَّدَكَ اللَّهُ وَأَدَامَ تَأْيِيدَكَ." "Allah sana yardım etsin ve yardımını devamlı kılsın."<sup>43</sup>

2) Alla yəvaffəq. (KK-1, KK-4, KK-5, KK-6, KK-9, KK-18)

(اللَّهُ يُوَفِّقُكَ.) "Allah muvaffak etsin."<sup>44</sup> "Allah muvaffak etsin."<sup>45</sup>

Fasih: "سَرَّحَهُ اللَّهُ وَسَرَّجَهُ." "Allah muvaffak etsin."<sup>46</sup>

3) Alla lā-yvaddi ta'abkən bəl-havā. (KK-1)

(اللَّهُ لَا يُؤَدِّي تَعَبِكُنْ بِلَهْوَا.) "Allah emeğinizi boşa çıkarmasın." "Allah emeğini boşa çıkarmaya."<sup>47</sup> Emeklerini eline vermesin." "Allah emeklerini zayi etmesin."<sup>48</sup>

<sup>41</sup> Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftâhu dâri's-sa'âde ve menşûru velâyeti'l-'ilm ve'l-irâde*, thk. Abdurrahman b. Hasan b. Kaid (Riyad-Beyrut: Dârü Ateâti'l-İlm-Dâru İbn Hazm, 2019), 55.

<sup>42</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 51.

<sup>43</sup> İbnu'l-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'âni kelimâti'n-nâs*, 1/400.

<sup>44</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 53.

<sup>45</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 131.

<sup>46</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/393.

<sup>47</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

<sup>48</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 36.

4) 'al baraké. (KK-1)

(عَلَى لُبْرَكِي) "Bereketli olsun." "Bereketli ola."<sup>49</sup> Genelde inek veya koyun sağımı yapan kimselere söylenir.

5) Alla yı'ṭik rəzək faḍī. (KK-3)

(اللَّهُ بِعِطِيكَ رِزْقًا فَضِيًّا) "Allah sana bol, geniş rızık versin."

Fasih: "اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا رِزْقًا وَاسِعًا مِنْ فَضْلِكَ وَكْرَمِكَ، رِزْقًا لَا يَنْفَدُ وَلَا يُرْوَلُ." "Allah'ım kerem ve ihsanından bizlere tükenmeyen ve zail olmayan, bol rızık ver."<sup>50</sup>

6) Alla Te'ālā yəfəddī rəzəkək. (KK-4, KK-5)

(اللَّهُ تَعَالَى يَمْضِي رِزْقًا) "Allah rızıkını genişletsin." "Allah kısmetini bol etsin. Görünmezinden versin."<sup>51</sup>

Fasih: "رِزْقَكَ اللَّهُ مِنْ غَيْرِ طَلَبٍ شَدِيدٍ وَلَا سَفَرٍ بَعِيدٍ، جَعَلَكَ اللَّهُ فِي الرِّزْقِ حَوْلًا لِعَيْرِكَ." "Allah uzun, yorucu bir sefer şiddetli bir istek olmadan rızıkını sana nasip etsin ve rızık hususunda başkasına yardımı dokunanlardan eylesin."<sup>52</sup>

7) Alla yə'inək 'alā šəğlək. (KK-6)

(اللَّهُ بِعَيْنِكَ عَلَى شِغْلِكَ) "Allah işinde, sana yardım etsin." "Allah yardımcın olsun."<sup>53</sup>

Fasih: "رَصَفَ اللَّهُ فِي حَاجَتِكَ." "Allah ihtiyaç duyduğün işlerde sana kolaylık göstersiz."<sup>54</sup>

8) Alla yassər amərkən. (KK-12)

<sup>49</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 73.

<sup>50</sup> Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh ed-Dihlevî, *Lema'âtü't-tenkih fi şerhi mişkâti'l-mesâbih*, thk. Takiyüddin en-Nedvî (Dımaşk: Daru'n-Nevâdir, 2014), 5/74.

<sup>51</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 125.

<sup>52</sup> Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu's-şu'arâ' ve'l-bulega'* (Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1999), 1/484.

<sup>53</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 152.

<sup>54</sup> Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga*, thk. Fuâd Alî Mansûr (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/234.



(اللَّهُ يَسِّرُ أَمْرَكُمْ.) “Allah işinizi asan eylesin.” “Tuttuğun kolay gelsin.”<sup>55</sup> “Her işin akın olsun.” “İşiniz-gücünüz her daim seyir olsun.”<sup>56</sup> “Allah kolaylık versin.”<sup>57</sup>

Fasih: "أَقَالَ اللَّهُ عَمْرَتَكَ، وَسَهَّلَ أَمْرَكَ، وَعَجَّلَ خَلَاصَكَ." “Allah taksiratlarını affetsin, işini kolay ve sıkıntıdan kurtuluşunu çabuk eylesin.”<sup>58</sup>

9) Kavvākən Alla. (KK-12)

(فَوَاقِنَ اللَّهُ.) “Allah size kuvvet/güç versin. /Kolay gelsin.

Fasih: "شَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ سَاعِدِيكَ." “Allah pazılarını güçlendirsın, eline, koluna kuvvet versin.”<sup>59</sup>

10) Kaddək həlāl Ənşalla. (KK-14)

(كَدِّكَ خَلَالًا إِنشَاءً اللَّهُ.) Helal bir kazancın olsun. /Allah emeğini helalinden eylesin.”  
“Allah helalinden versin.”<sup>60</sup>

11) Kavvāke. (KK-17)

(فَوَاكَ.) “Kolay gelsin.”

### 3. Aile Büyükleri, Yaşlılarla İlgili Olanlar

Büyüklerimiz geçmişle aramızda köprü olan, tecrübelerinden istifade edilmesi gereken geçmişi geleceğe taşıyan ruh köklerimizdirler. Dolayısıyla kendilerine hoşnut olacakları söz ve eylemlerde bulunmamız yerinde tutum olacaktır. Peygamber efendimiz (sav) "لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِرْ كَبِيرَنَا." “Küçüğümüze merhamet etmeyen büyüğümüze de saygı göstermeyen bizden değildir.” Bizim de bu hadis mucibince onlara saygılı olmamız ve hayır dua etmemiz gerekir.

1) Alla lā-yvaqqə‘ək. (KK-1)

<sup>55</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 122.

<sup>56</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 118.

<sup>57</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 126.

<sup>58</sup> Ebu Ali el-Kadi Muhassin b Ali b Muhammed Tenuhi, *Kitabu'l-ferac ba'de'ş-şidde*, thk. Abbûd eş-Şaleci (Beyrut: Daru Sadır, 1978), 3/330.

<sup>59</sup> Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra* (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 2008), 2/1066.

<sup>60</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 41.

(اللَّهُ لَا يُؤَقِّعُكَ.) “Allah seni güçten düşürmesin.” “Allah düşürmesin.”<sup>61</sup>

2) Alla yəzavvəṛək šəbbāk bayt rasūlūllāh. (KK-3)

(اللَّهُ يَزُورُكَ شَيْبَاكَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ.) Allah sana Resulullah'ın penceresini ziyaret etmeyi nasip eylesin.” “Allah Kabe'ler nasip etsin”<sup>62</sup>

3) Alla lā-yvaḳ'əllək vaḳ'ā. (KK-4, KK-14, KK-17)

(اللَّهُ لَا يُؤَقِّعُ لَكَ وَقَعًا.) “Allah düşkünlük, bela vermesin.” “Allah ele ayağa (elden ayaktan) düşürmeye”<sup>63</sup>

4) Alla yə'fīk. (KK-4)

(اللَّهُ يَغْفِيكَ.) “Allah seni bağışlasın.” “Allah seni affede.”<sup>64</sup>

Fasih: "أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتَكَ عَفَرَ اللَّهُ زَلَّتَكَ أَحْسَنَ اللَّهُ مَعُونَتَكَ." “Allah taksiratını affetsin, zelleni bağışlasın ve en güzel şekilde yardımcın olsun.”<sup>65</sup>

5) Alla te'ālā yəzavvəṛək ḳabr ən-nabī. (KK-8, KK-17)

(اللَّهُ تَعَالَى يَزُورُكَ قَبْرَ نَبِيِّ.) “Allah Teâlâ sana peygamberin kabrini ziyaret etmeyi nasip eylesin.” “Beytullah'ı görüp gelesin.” “Beytullah'a yüz süresin.”<sup>66</sup>

6) Alla yə'ṭīk əş-şəḥḥa ū əs-salāmī. (KK-8)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ صِحَّةً أَوْ سَلَامِي.) “Allah sana sıhhat, selamet versin.” “Allah selamet versin.”<sup>67</sup>

<sup>61</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 102.

<sup>62</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 47.

<sup>63</sup> Ahmet Emin Şahiner, *Gaziantep Halk Kültüründe Dua (Alkış) ve Bedduaların (Kargış) Halkbilimsel İncelemesi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 188.

<sup>64</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 59.

<sup>65</sup> Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'küb el-Cenedî, *es-Sulûk fî tabakati'l-'ulemâ' ve'l-mulûk*, thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn el-Ekva el-Hivali (San'a: Mektebetü'l-İrşad, 1995), 1/390.

<sup>66</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 74.

<sup>67</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

الله / Alla (Allah): Mardin lehçesinde الله / Allah lafzının sonundaki ه / he harfi genellikle telaffuz edilmemektedir.

7) Alla yəṭavvəl ‘əmrək. (KK-9)

(الله يَطْوِلْ عَمْرُكَ.) “Allah sana uzun ömürler versin.” “Yaşımız uzun olsun.”<sup>68</sup> “Allah tükenmez ömürler versin.”<sup>69</sup> “Mevla'm sana ömür versin.”<sup>70</sup>

Fasih: "عَمْرُكَ اللهُ." “Allah uzun ömürler versin.”<sup>71</sup>

"بَلَّغَ اللهُ بِكَ أَكْثَرَ الْعُمْرِ." “Allah seni uzun yaşlara eriştirsin.”<sup>72</sup>

8) Alla yəṣabbət qadamək ‘alā şerāṭ əl-mustaḳīm. (KK-9)

(الله يَثْبِثُ قَدَمَكَ عَلَى صِرَاطٍ لِمُسْتَقِيمٍ.) “Allah seni sırat-müstakimde sabit kadem eylesin.”

يَثْبِثُ / yəṣabbət (sabit, sağlam kılın): Fasih Arapçada da aynı anlamda kullanılmaktadır. Hatta ayet-i kerimede bu fiil şöyle geçmektedir: يَثْبِثُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا “Allah sağlam söze iman edenleri sağlam tutar.”<sup>73</sup> Ayet-i kerimede görüldüğü üzere fiil يَثْبِثُ / yuṣabbətu şeklinde telaffuz edilmektedir. Ancak bu fiil Mardin lehçesinde يَثْبِثُ / yəṣabbət şeklinde muzârat harfi esreli ve fiilin sonu sükûn olarak telaffuz edilmektedir.

9) Alla lā yənqəşkən mən ‘alā rāsnā. (KK-10)

<sup>68</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 153.

<sup>69</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

<sup>70</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 106.

<sup>71</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk İbnu's-Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, thk. Fahreddin Kabâve (Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1998), 434.

<sup>72</sup> ‘Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed Ebû ‘Ubeyd el-Bekrî, *Faşlu'l-makal fi şerhi Kitâbi'l-emsâl*, thk. İhsân ‘Abbâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971), 79.

<sup>73</sup> Cin 72/27.

(الله لا يَنْقِصُكَ مِنْ عَلَي رَاسِنَا). “Allah sizi başımızdan eksik etmesin.” “Allah seni başımızdan eksik etmesin.”<sup>74</sup>

رَاسِنَا / rāsna (Başımızdan): Kelime fasih Arapçadaki رَاسٌ / ra’sun<sup>75</sup> kelimesiyle aynı anlamdadır. Fakat kelimedeki bulunan hemzenin telaffuz kolaylığı olması açısından atıldığı ve ر / rā’ harfinin رَاسٌ / rās şeklinde okunduğu düşünülmektedir. Ayrıca kelimenin sonundaki نَا / nā muttasıl zamir fasih Arapçadaki anlam ve şekliyle kullanılmıştır.

10) Alla yə’ṭayīn faṣīḥ əl-ləṣān əb-dənyətən ū əb-āaxərətən. (KK-11)

(الله يَعْطِيكَ فَصِيح لِسَانٍ اِبْدَانِيَّتٍ اَوْ اٰخِرَتِيَّتٍ). “Allah dünyada ve ahirette de fasih bir lisan nasip etsin.”

فَصِيح / faṣīḥ (açık, anlaşılır, belîğ): Kelime fasih Arapçayla biçim ve anlam yönünden aynıdır.<sup>76</sup>

11) Alla yəğ’alək yavm şakvī, yavm takvī, yavm bəl-ḳabər. (KK-14)

(الله يجعلك يوم شكوى، يوم تكوي، يوم بالقبر). Allah bir gün şikâyet sonra yatalaklık sonra kabir versin.” Bu dua; ihtiyarların acı çekip çok şikâyet etmeden, yatalak olduktan sonra kimseye fazla yük olmadan emanetini teslim etmesi için edilen duadır.

12) Alla yəğ’alək mən əş-şālḥīn. (KK-15)

(الله يجعلك من صالحين). “Allah seni Salihlerden eylesin.” “Salih olasin.”<sup>77</sup>

صَالِحِينَ / şālḥīn (salih, hayırlı kimseler): Kelime lehçede cemi müzekker salim şekliyle kullanılmış ل / lâm harfinin harekesi düşmüştür. Bazen bu harekenin

<sup>74</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 103.

<sup>75</sup> Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 7/294.

<sup>76</sup> Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 3/121.

<sup>77</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.

düşmeyip telaffuz edildiği de görülmektedir. Fasih Arapçadaki صالح / şālāḥ<sup>78</sup> kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır.

13) Alla yəkkamməl imānək. (KK-18)

(الله يَكْمِلُ إِيمَانَكَ.) “Allah imanını kâmil ede.”

يَكْمِلُ / yəkkamməl (kâmil, tam eylesin): Fiil mana bakımından fasih Arapçayla aynıdır. Ancak biçim bakımından farklıdır. Fasih Arapçada fiil يُكْمِلُ / yukemməlu<sup>79</sup> şeklinde ve Mardin lehçesinden farklı ilk ve son harfleri ötreli olarak telaffuz edilmektedir.

#### 4. Yola Çıkanlar ve Yolculuk Yapacaklarla İlgili Olanlar

Yolculuk meşakkatli bir serüvendir. Yolculuk sırasında kişinin yolculuğunun meşakkatinin asgari düzeyde olması ve kişinin evine esenlik ve selamet içinde ulaşması için dua edilmektedir. Menziline vardıktan sonra sağ salim bir şekilde evine, ailesine dönmesi için dua edilmekte ve güzel dilek ve temennilerde bulunmaktadır.

1) Əbxayr ū salamī ətrōḥ ū təğī. (KK-1)

(إِنْخَيْرٌ أَوْ سَلَامِي إِتْرُوْحٌ أَوْ تَجِي.) “Hayır ve selametle gidip gelesin.” “Selametle gidip geliniz.”<sup>80</sup>

تَجِي / təğī (gelesin): Fasih Arapçadaki geliyor/gelir anlamına gelen تَجِي / teğī’u muzâri fiilinin karşılığıdır.<sup>81</sup> Fiilin ilk harfi esreli kılınmış ve sonundaki hemzenin dildeki ağırlık (sikal) sebebiyle atıldığı düşünülmektedir.

<sup>78</sup> Ferâhîdî, *Kitâbu’l-‘Ayn*, 3/117.

<sup>79</sup> Ömer, *Mu‘cemü’l-lugati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âsıra*, 3/1959.

<sup>80</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 117.

<sup>81</sup> İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 1/51.

Fasih: " خَيْرٌ مَا رَدَّ فِي أَهْلِ وَمَالٍ. " "Allah ailesine ve malına en hayırlı dönüş yapanlardan eylesin."<sup>82</sup>

2) Alla ū muḥammad ma‘āk. (KK-2)

(الله أو مُحَمَّدٌ مَعَكَ) "Allah ve Muhammed seninle olsun."

مَعَكَ / ma‘āk (seninle,beraberinde): Fasih Arapçada مَعَكَ / ma‘ake kelimesiyle aynı anlamdadır. Ancak kelimenin sondan bir önce esreli ve son harfi sükûn olarak telaffuz edilmektedir.

Fasih: " كَانَ اللهُ لَكَ فِي سَفَرِكَ خَفِيرًا وَفِي حَضْرِكَ ظَهِيرًا بِسَعْيِ نَجِيحٍ وَأَوْبٍ سَرِيحٍ. " "Yolculuğunda koruyucun, İkametinde dayanağın Allah olsun. Muvaffak bir çaban, rahat bir dönüşün olsun."<sup>83</sup>

3) Alla yəğīb šəğlək ras(t). (KK-13)

(الله يَجِيبُ شِعْلِكَ رَاسًا/ت.) "Allah işini rast getirsin." "Allah işini rast getirsin."<sup>84</sup>

رَاسًا/ت / ras(t) (rast, doğru): Bu kelime Farsçadan Türkçeye geçmiştir.<sup>85</sup> Türkçeden de Mardin lehçesine geçtiği düşünülmektedir.

4) Yā rabbī tətətər-ū ū-tvaşəl-u maḥall-u ıb-xayr ū salamī. (KK-3)

(يَا رَبِّي تَسْتَتِرُ أَوْ إِتَوَصَّلُو مَحَلُّو إِنْخَيْرُ أَوْ سَلَامِي.) "Ya Rabbi onu esirge ve onu gideceğe hayır ve selamle ulaştır."

سَلَامِي / salamī (selamet, esenlik): Fiilin aslı السلامة / es-selâmetu'dür.<sup>86</sup> Mardin lehçesinde müenneslik alameti olarak kelimenin sonuna ي /ye harfi getirilmiştir.

<sup>82</sup> Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fi emsâli'l-'Arab* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 2/78.

<sup>83</sup> Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2002), 121.

<sup>84</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 47.

<sup>85</sup> İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1988), 370.

<sup>86</sup> Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, 7/265.

Fasih: "بَصْرَكَ اللهُ مَحَلَّكَ وَهَدَاكَ رَحْلَكَ وَسَرَّ بِأَوْبَتِكَ أَهْلَكَ." "Allah gideceğin yeri görmeyi nasip eylesin. Yolunda kılavuzun olsun. Dönüşünle de aileni bahtiyar eylesin."<sup>87</sup>

5) Alla Te'ālā yəḥḫəḫ darəb malih kəddamək. (KK-4)

(الله تعالى يحط درب مليخ قدامك.) "Allah önüne iyi yollar çıkar." "Hayra karşı."<sup>88</sup>  
"Gittiğin yolda hayır göresin."<sup>89</sup>

درب / darəb (yol,cadde): Fasih Arapçada bu anlamda دَرْبُ / darbun kelimesi kullanılmaktadır. Ancak Mardin leçesinde ر / râ esreli, son harf sakin olarak telaffuz edilmektedir. Fasih Arapçada yol manasında طَرِيقُ / tarîḳ<sup>90</sup> kelimesi de kullanılmaktadır.

Fasih: "جَعَلَ سَفْرَكَ أَمْرًا سَفْرًا عَلَيْنِكَ." "Allah bu yolculuğunu en refah, en gönenc yolculuğun eylesin."<sup>91</sup>

"وَجَّهَنِي إِلَى الْخَيْرِ أَيْنَمَا تَوَجَّهْتُ." "Allah'ım her ne tarafa yönelirsem sen beni hayra yönlendir."<sup>92</sup>

6) Dā' la-Allah. (KK-5)

(دَاعٌ لَكَ.) "Allah'a emanet." "Rabb'ime emanet ola, o kayıra."<sup>93</sup> "Hakka emanet"<sup>94</sup>

دَاعُ / Dā' (bırakılmış, terkedilmiş ,emanet): Bu kelimenin ism-i meful (مَوْدُوعٌ) manasında kullanılan ism-i fail olduğu düşünülmektedir. Kelimenin aslı وَادِعٌ / vādə'un şeklinde bırakan, terk eden anlamındadır. Ancak Mardin lehçesinde

<sup>87</sup> Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

<sup>88</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 93.

<sup>89</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 88.

<sup>90</sup> Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed (Beirut-Saydâ: el-Mektebetu'l-'Asriyye-ed-Dâru'n-Nemuzeciyye, 1999), 189.

<sup>91</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/168.

<sup>92</sup> Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâîl b. Muhammed el-Mehâmîlî, *Kitâbu'd-Du'â'*, thk. 'Amr Abdulmun'im (Kâhire-Cidde: Mektebetu İbn Teymiyye-Mektebetu'l-'İlm, 1993), 74.

<sup>93</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 113.

<sup>94</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 90.

kelimenin başındaki و / vâv ve sonundaki tenvîn hazfedilmiştir. و / vâv hazf edildiği için ondan sonra gelen ا / elif, د / del harfinin önüne gelmiştir. Türkçemizde “emanet üzere verilen şey” anlamına gelen vedi‘a kelimesi bu fiille aynı etimolojiye sahiptir.<sup>95</sup>

Fasih: "أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَحَوَائِمَ عَمَلِكَ." "Emanetini, dinini ve işlerinin akıbetini Allah'a tevdi ediyorum."<sup>96</sup>

7) Ənvaddə'kən la-Allah. (KK-5)

(إِنُودِّعِكِنَّ اللَّهَ.) "Sizi Allah'a emanet ediyoruz." "Allah'a ismarladık."<sup>97</sup>

Fasih: "أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيْعُ وَدَائِعُهُ." "Seni; Nezdinde hiçbir emanetin zayı olmadığı, Allah'a emanet diyorum."<sup>98</sup>

8) Alla yəṣahhəl darəbkən. (KK-5)

(اللَّهُ يَسْهَلُ دَرَبَكُمْ.) "Allah yolunuzu kolay eyleye." "Yolun açık olsun."<sup>99</sup>

Fasih: "سَهَّلَ اللَّهُ لَكَ السَّيْرَ." "Allah sana yolculuğu kolay eylesin."<sup>100</sup>

9) Alla yəğīb šəglək ras(t) bə-ğāh əl-ḥamza ū-l 'abbās. (KK-5)

(اللَّهُ يَجِيبُ شِغْلَكَ رَأْسًا بِجَاهِ حُمْرَةِ أَوْ لُعْبَاسٍ) "Allah, Hamza ve Abbas'ın yüzü suyu hürmetine işini rast getirsin."

يَجِيبُ / yəğīb (getirsin): جاء / ğā'e fiili fasih Arapçada “geldi” anlamını ifade eder.<sup>101</sup> Ancak bu fiil ب جاء / ğā'e bə şeklinde ب / be harf-i cerri ile kullanıldığında

<sup>95</sup> Sevan Nişanyan (ed.), *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü* (İstanbul: Adam Yayınları, 2007), 921.

<sup>96</sup> Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-‘Askerî, *Dîvânu'l-me‘âni* (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1900), 2/229.

<sup>97</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 25.

<sup>98</sup> Ebû Abdullah Muhammed b Sa'd b Meni' Zühri İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâtı'l-kebir = et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2001), 5/242.

<sup>99</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 129.

<sup>100</sup> Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

<sup>101</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 1/51.



“getirdi” anlamını ifade eder.<sup>102</sup> Mardin lehçesinde de يَجِيئُ / yəğīb fiilinin aslı يَجِيئُ بِه / yəğī'u bihi olduğu düşünülmektedir. Fiilin sonundaki hemze ve ب / be harf-i cerrinin sonundaki zamirin hazf edildiği tahmin edilmektedir.

10) Əb-həməyət Alla. (KK-5)

(إِحْمَايَتِ اللَّهِ.) “Allah’ın himayesiyle gidin.” “Allah saklasın.”<sup>103</sup>

Fasih: "أُخْرِجْ فِي كَنَفِ اللَّهِ وَكَنَفَتِهِ." “Allah’ın gözetim ve koruyuculuğunda çıkasın.”<sup>104</sup>

11) Alla ma’ək. (KK-8, KK-13, KK-16)

(أَللَّهُ مَعَكَ.) “Allah seninle olsun.”

Fasih: "سَكَانَ اللَّهُ صَاحِبِكَ فِي السَّفَرِ." “Yolculuğunda yoldaşın Allah olsun.”<sup>105</sup>

12) Əb-ħəfəz Alla. (KK-11)

(إِحْفَظْ أَللَّهُ.) “Allah’ın korumasıyla gidesiniz.”

Fasih: "جَعَلَكَ اللَّهُ فِي حِفْظِهِ وَكَنَفِهِ." Allah seni korumasında ve gözetiminde eylesin.”<sup>106</sup>

13) Əb-ħamā Alla. (KK-11)

(إِحْمَا اللَّهُ.) “Allah’ın himayesiyle gidesiniz.” “Rabbim seni esirgeye.”<sup>107</sup>

Fasih: "فِي وَدَائِعِ اللَّهِ وَكَنَفِهِ وَجَوَارِهِ وَسِتْرِهِ وَأَمَانِهِ وَحِفْظِهِ وَدِمَامِهِ." “Allah’ın; koruması, esirgemesi, saklaması, hıfzı ve zimmetiyle gidin.”<sup>108</sup>

14) Bala қаdā ū balā ənşalla. (KK-16)

<sup>102</sup> Ebū Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tacu'l-luga ve sihâhul-'Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1987), 5/1/42.

<sup>103</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 56.

<sup>104</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

<sup>105</sup> Ebü'l-Abbâs Kemâliüddîn Ahmed b. Abdilmü'min b. Mûsâ b. İsbâ el-Kaysî eş-Şerîşî, *Şerhu Makâmâtî'l-Harîrî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 1/345.

<sup>106</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/168.

<sup>107</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 114.

<sup>108</sup> Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

(بَلَاءٌ قَضَاءٌ أَوْ بَلَاءٌ إِنشَاءٌ اللَّهُ.) “Kazasız belasız gidesiniz inşallah.” “Sana gelecek belalar dağa taşar gelsin.”<sup>109</sup>

بَلَاءٌ / Balā (bela, sıkıntı): Kelimenin aslı بَلَاءٌ / Balā'un olup fasih Arapçada sına, imtihan anlamına gelmektedir.<sup>110</sup>Mardin lehçesinde kelimenin sonunda bulunan hemze telaffuz edilmeyip kelimeden hafzedilmiştir. Ayrıca kelime sıkıntı, musibet manasında Türkçemize de geçmiştir.<sup>111</sup>

### 5. Kötülüklerden (Bela / Şer) Korunmakla İlgili Olanlar

Hayatın olağan akışı içinde insanın başına bazı bela ve musibetler gelebilmektedir. Bela ve musibetlere maruz kalmamak veya bela ve musibetlerin beterinden sakınmak için birtakım dualar edilmektedir. Doğal veya beşerî bir belayla, bir kazayla karşılaşan kimse bu hadiseden korunmak veya böyle bir hadiseyle karşılaşan kimseye destek olmak için bazı dua kalıpları kullanırlar. Bu başlık altında Gökçe köyü ve çevresinde bela ve musibetlerden korunmak için söylenen dua kalıplarına yer verilmektedir.

1) Alla yəstər mın akbar. (KK-1)

(اللَّهُ يَسْتَرْ مِنْ أَكْبَرِ.) “Allah beterinden saklasın.” Musibet vaki olduktan sonra söylenir. “Allah daha beterinden korusun.”<sup>112</sup>

2) Allah yısahhəla ‘alaykən. (KK-1)

(اللَّهُ يَسْهَلُ عَلَيْكَ.) “Allah bu musibeti kolay atlatmayı nasip eylesin.”

يسهّل/ yısahhəla (kolay eylesin): Fasih Arapçada يُسَهِّلُهَا (yusahhəluhā) şeklinde telaffuz edilmekte ve aynı anlamda kullanılmaktadır.<sup>113</sup> Ancak Mardin lehçesinde

<sup>109</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.

<sup>110</sup> Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 8/340.

<sup>111</sup> Yaşar Çağbayır (ed.), *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 1/534.

<sup>112</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 31.

<sup>113</sup> Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: Dâri'l-Hidâye), 29/234.

fiilin sonundaki ها (hâ) zamiri hazf edilmekte ve fiilin sonu üstün/fethalı olarak seslendirilmektedir.

Fasih: " سَهَّلَ اللهُ عَلَيْكَ الْأَمْرَ. " "Allah işini kolay kılsın."<sup>114</sup>

3) Alla yəḥfaznā ū yəḥfazkən mən kaḍa ū balā. (KK-1)

(أَللَّهُ يَحْفَظُنَا أَوْ يَحْفَظُكَ مِنْ قَضَى أَوْ بَلَا.) "Allah'ım imtihanımın zorluğundan, sıkıntılara düşmekten düşmana alay konusu olmaktan ve kötü kaza'dan sana sığınırım."<sup>115</sup>

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَشِمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ." "Allah bizleri ve sizleri kaza ve belalardan muhafaza eylesin." "Allah kazadan beladan esirgesin."<sup>116</sup>

"أَمْتُ فِي حَجْرٍ لَا فِيكَ." "Eğrilip zayıflama ile kırılma ve dağılıp yok olma taşta olsun sen de olmasın."<sup>118</sup>

4) Alla yıxaffəfa 'alaykən. (KK-1)

(أَللَّهُ يَخَفِّفُ عَلَيْكَ.) "Allah bu mihnetinizi hafifletsin."

Fasih: " سَخَّ اللهُ عَنْكَ الْبِئْسَةَ. " "Allah zorluğunuzu hafifletsin."<sup>119</sup>

5) Alla yə'tik əş-şabər (KK-1)

(أَللَّهُ يَعْطِيكَ صَبْرًا.) "Allah sana sabır versin." "Allah sabırlar versin."<sup>120</sup>

"أَفْرَغَ اللهُ الصَّبْرَ عَلَيْكَ." "Allah ona sabırlar versin."<sup>121</sup>

<sup>114</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 11/349.

<sup>115</sup> Zeynuddîn ebu'l-Ferec ibn Şeyhete'l-Mısrî, *es-Sânî min şî'ârî'l- ebrâr fi'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*, thk. Hilaf Mahmûd Abdüssemi' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 2/329.

<sup>116</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

<sup>117</sup> Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sıbeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdeli-Ali Seyyid Ali (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 2/220.

<sup>118</sup> M. Edip Çağmar, "Araplarda Dua ve Yaygın Olarak Kullanılan Duaların Belagat Açısından Değerlendirilmesi", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2003), 177.

<sup>119</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 4/80.

<sup>120</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

<sup>121</sup> Ömer, *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*, 3.

6) Alla te‘alā lā-yə‘ṭik kaḏā ū balā. (KK-2)

(أَللَّهُ تَعَالَى لَا يُعْطِيكَ قَضَىٰ أَوْ بَلَاءً.) “Allah Teâlâ sana, kaza ve bela vermesin.”

Fasih: "كَانَ اللَّهُ جَارَكَ مِنْ فَجَائِعِ الدَّهْرِ وَنَوْبِهِ." “Zamanın felaket ve musibetlerine karşı koruyucun Allah olsun.”<sup>122</sup>

7) Alla la-yəḏlkəməḏk. (KK-2)

(أَللَّهُ لَا يَلْكَمِيكَ.) “Allah ayağına taş deĝdirmesin.” / Allah ayağını sürçmesin.”

“Ayağın tökezlemesin.”<sup>123</sup> “Allah, ayağına taş dokundurmasın.”<sup>124</sup>

Fasih: "وَلَا كَتَبْنَاكَ مَرْكَبٌ وَلَا أَشْتَتَ بِكَ مَذْهَبٌ وَلَا تَعَدَّرَ عَلَيْكَ مَطْلَبٌ." “Hiçbir merkebinin ayağı sürçmesin, yolunu şaşırmasın ve umduğundan mahrum kalmayasın.”<sup>125</sup>

8) Alla yəstəṛək məḏ əl- ḱaḏā ū əl-balā. (KK-8, KK-12)

(أَللَّهُ يَسْتِرُّكَ مِنْ لُقْضَىٰ أَوْ لُبَاءً.) “Allah seni, kaza ve belalardan esirgesin.” “Allah kazadan beladan korusun.”<sup>126</sup>

Fasih: "سَلَّمَكَ اللَّهُ مِنْ كُلِّ آفَةٍ." “Allah seni her türlü afetten esirgesin.”<sup>127</sup>

9) Alla te‘alā yəḏšəḏ məḏ əl-ayək şəmm əl-ḱəkkām ū zıllām. (KK-11)

(أَللَّهُ تَعَالَى يَبْشِدُ مِنْ عَلَيْكَ ثُمَّ الْحُكَامَ أَوْ ظِلَامًا.) Allah sana karşı zalimlerin ve hükümdarların ağzını bağlasın. (Onların şerlerinden esirgesin).”

ظَلَامٌ / zəllām (zalimler): Fasih Arapçada bu ifadenin ظَالِمُونَ / zālāmūne ve ظَلَامٌ / zullāmun şeklinde çoğulu gelmektedir.<sup>128</sup> Mardin lehçesinde ظَلَامٌ / zullāmun

<sup>122</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/168.

<sup>123</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 85.

<sup>124</sup> Erol, *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*, 69.

<sup>125</sup> Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

<sup>126</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

<sup>127</sup> Ebû Nasr Ahmed b. Hâtım el-Bâhilî, *Şerhu Dîvâni Zi'r-rumme*, thk. Abdülkuddîs Ebû Salih (Cidde: Müessesetü'l-Îmân, 1982), 2/1167.

<sup>128</sup> Muhammed Hasan Hasan Cebel, *el-Mu'cemu'l-iştikâkiyyi'l-muessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 2010), 3/1371.

başındaki ظ / zâ' harfi esreli telaffuz edilmekte ve kelimenin sonundaki tenvîn hazf edilerek sâkin kılınmaktadır.

10) Alla te'alā yəḥfazək. (KK-15)

(اللَّهُ تَعَالَى يَحْفَظُكَ.) "Allah seni, muhafaza eylesin."

Fasih: "سَعِيًّا وَرَعِيًّا." "Allah, seni içirsin ve koruyup, kollasın."<sup>129</sup>

"كَأَنَّكَ اللَّهُ." "Allah seni korusun"<sup>130</sup>

11) əğrək lā-tənləkəm əb-ḥağara. (KK-17)

(إِجْرِكَ لَا تَنْلِكِمَ إِجْرَةً.) "Ayağına taş düşmesin."

أَرْجُلُ / əğrək (Ayağın): Fasih Arapçada bu kelimenin karşılığı olarak çoğulu أَرْجُلٌ (arğulun) olan رَجُلٌ (rəğlun) kelimesi kullanılmaktadır.<sup>131</sup> Ancak Mardin lehçesinde kelimenin başına hemze getirilmiş ve kelimenin sonundaki ل (lâm) harfi hazf edilmiştir. Zamirle kullanıldığında cim sakin kılınmaktadır. Yalın olarak kullanıldığında ise إِجْرٍ (əğər) şeklinde ج (cim) harfi esreli telaffuz edilmektedir. Kelime fasih Arapçadaki karşılığıyla aynı anlamda kullanılmaktadır.

Fasih: "خَطِيءٌ عَنكَ الشُّؤْمُ." "Kötülükler sana erişmesin."<sup>132</sup>

12) Alla yəḥfazək mən qaḍavāt ü əl-balavāt. (KK-18)

(اللَّهُ يَحْفَظُكَ مِنْ قَصَوَاتٍ أَوْ لُبْلُؤَاتٍ.) "Allah seni kazalardan ve belalardan muhafaza eylesin." "Allah kazadan beladan muhafaza etsin."<sup>133</sup>

<sup>129</sup> İbnu's-Sikkît, *Kitâbü'l-elfaz*, 434.

<sup>130</sup> Bekrî, *Faşlu'l-makâl fi şerhi kitâbı'l-emsâl*, 79.

<sup>131</sup> Muhammed b. Osmân b. Kâsım el-Cüşemî es-Sicistânî, *el-Fark beyne'l-âdemyyîn ve beyne külli zi rûh*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Bağdat: Mecelletü'l-Mecma'îl 'ilmiyyi'l-'Irâkî, 1986), 231.

<sup>132</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkît, *İslâhu'l-mantık*, thk. Muhammed Mur'ib (Beirut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 2002), 262.

<sup>133</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

Fasih: "أَحَاطَكَ بِمِحْطَاتِهِ." "Allah seni kuşatıp kollasın."<sup>134</sup>

"فَرَطَ اللَّهُ عَنْكَ مَا تَكْرَهُ." "Allah kerih gördüğün şeyleri senden bertaraf etsin."<sup>135</sup>

## 6. Ölüm ve Cenazelerle İlgili Olanlar

Ölüm her insan için mukadder bir hakikattir. Ölen kişiyi hayırla anmak ve ona mağfiret dilemek dinimizce emredilmektedir. Zira peygamber efendimiz (sav) hadis-i şerifinde “Ölülerinizi hayırla yâd edin”<sup>136</sup> buyurmaktadır. Hem ölen kişiyi hayırla yâd etmek hem de geride kalanların üzüntülerini hafifletmek ve onları teselli etmek için bazı dua kalıpları kullanılır. Bu bağlamda biz de Gökçe köyü çevresinde ölüm ve cenazelerle ilgili olan Arapça dualara yer vereceğiz.

1) Alla yərhamū. (KK-1, KK-5, KK-7, KK-8, KK-9, KK-10, KK-11, KK-13, KK-14, KK-15, KK-18)

(أَللَّهُ يَرْحَمُو.) "Allah ona rahmet eylesin." "Allah rahmet eylesin."<sup>137</sup>

Fasih: "رَحِمَهُ اللَّهُ." "Allah ona rahmet eylesin."<sup>138</sup>

"رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ." "Allah'ın rahmeti üzerine olsun."<sup>139</sup>

"حَنَانَيْكَ." "Allah bol bol rahmet etsin."<sup>140</sup>

2) Alla yəhəttü əb-bāb əğ-ğannī (KK-1)

(أَللَّهُ يَحْطُوُ أَبَابَ حَنِّي.) "Allah onu cennetin kapısından soksun." "Cennet mekânın olsun."<sup>141</sup>

<sup>134</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fi sînâ'til-înşâ'*, 8/168.

<sup>135</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

<sup>136</sup> Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b Sultan Muhammed Ali el-Kari, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu mişkâtü'l-mesâbih*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2002), 5/2125.

<sup>137</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

<sup>138</sup> Ebü Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisi Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1988), 1/314.

<sup>139</sup> Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 1/330.

<sup>140</sup> Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 1/348.

<sup>141</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 94.

Fasih: "تَوَّيَّهَا اللَّهُ الْجَنَّةَ." "Allah onu cennetle mükafatlandırısın."<sup>142</sup>

3) A'zam-Allahū ađrakum va- ađsana 'azaakum va-đafara lə-marhūməikum/ marhūmətəikum. (KK-1)

(أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ وَأَحْسَنَ عَزَائِكُمْ وَعَفَرَ لِمَرْحُومِكُمْ/مَرْحُومَتِكُمْ.) "Allah ecrinizi bol, taziyenizi güzel ve vefat eden merhumunuzun/merhumenizin günahlarını mağfur eylesin."

Fasih: "أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ وَعَفَرَ اللَّهُ لِصَاحِبِكُمْ." "Allah ecrinizi büyük eylesin ve mevtanıza mağfiret eylesin."<sup>143</sup>

"أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ، وَأَحْسَنَ عَزَاكَ، وَرَجَمَ اللَّهُ مَيْتَكَ." "Allah ecrinizi büyük, taziyenizi güzel eylesin ve mevtanıza da rahmet eylesin."<sup>144</sup>

4) Alla te'alā yəhəttū bə-ğ-ğannī (KK-1)

(اللَّهُ يَحِطُّو بِلَجِّي.) "Allah onu cennetine alsın." "Cennet köşküne varasın."<sup>145</sup>

Fasih: "تَوَّيَّهَا اللَّهُ الْجَنَّةَ." "Allah sevabını cennet eylesin."<sup>146</sup>

5) mətraħu yəkūn ğannī ənšalla.(KK-4)

(مَطْرُحُو يَكُونُ جَنِّي إِنْشَاءَ اللَّهِ.) "Mekânı cennet olsun inşallah." "Yeri cennet olsun."<sup>147</sup>

Fasih: "رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَرْضَاهُ، وَجَعَلَ مَثْوَاهُ الْجَنَّةَ." "Allah ondan razı olsun onu da (vereceği nimetlerle) razı eylesin ve makamını cennet kılsın."<sup>148</sup>

6) Alla yəğfər lanā ū ləhu. (KK-4)

<sup>142</sup> Suyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga*, 2/234.

<sup>143</sup> Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983), 3/396.

<sup>144</sup> Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh ibn Kudâme, *el-Mugnî*, thk. Taha ez-Zeytî vd. (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 2/405.

<sup>145</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 76.

<sup>146</sup> Suyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga*, 2/234.

<sup>147</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 128.

<sup>148</sup> Ebu'l-Yümn Mucirüddin Abdurrahman Ebu'l-Yumn el-'Uleymi, *et-Târîhu'l-mu'teber fi enbâ'i men 'aber*, thk. Heyet (Dımaşk: Darü'n-Nevadir, 2011), 1/322.

(اللهِ يَغْفِرُ لَنَا أَوْ لَهُ.) "Allah bize de ona da mağfiret etsin." "Yağfirillah."<sup>149</sup>

Mağfiret dileme ile alakalı ayet-i kerimede şöyle bir dua varit olmaktadır: "وَقُلْ" "Resulüm!) De ki: "Bağışla ve acı rabbim! Sen merhametlilerin üstünüsün."<sup>150</sup>

7) Alla yəşabbərkən. (KK-5)

(اللهِ يَصْبِرْكُمْ.) "Allah sizlere sabır versin." "Allah sabırlar versin."<sup>151</sup>

Fasih: "ألهمكم الله الصبر الجميل." "Allah sizlere sabr-ı cemiller ilham etsin."<sup>152</sup>

8) Alla yə'fi 'annā ū 'annū. (KK-7)

(اللهِ يَغْفِرُ عَنَّا أَوْ عَنَّا.) "Allah bizi de onu da affeylesin." "Allah günahlarını affede."<sup>153</sup>

Fasih: "عفا الله عنه." "Allah onu bağışlasın."<sup>154</sup>

9) Alla yəğfər zunūbu. (KK-9)

(اللهِ يَغْفِرُ ذُنُوبَهُ.) "Allah günahlarını bağışlasın." "Yağfirillahu zünubehu."<sup>155</sup>

Fasih: "عَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذُنُوبَكَ." "Allah günahlarını mağfur eylesin."<sup>156</sup>

"سَأَلَكَ اللَّهُ." "Allah seni hoş görsün, günahlarını affetsin."<sup>157</sup>

10) Alla te'ālā yə'fi 'ānna. (KK-9)

<sup>149</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 126.

<sup>150</sup> Mü'minûn 23/118.

<sup>151</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

<sup>152</sup> Ebu'n-Neda' Ma'd b. Nasrullah b. Receb Bağdadî İbnü's-Saykal el-Cezerî, "el-Makâmâtü'z-Zeyniyye" (Şamile, 2010), 119.

<sup>153</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 38.

<sup>154</sup> İbn Sa'd, *Kitābu't-tabakâtü'l-kebir*, 6/201.

<sup>155</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 126.

<sup>156</sup> Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm el-Fârâbî, *Mu' cemu dîvanu'l-edeb*, thk. Ahmed Muhtar Ömer - İbrahim Enîs (Kahire: Müessesetü Dâriü's-Şa'b, 2003), 2/158.

<sup>157</sup> Cenedî, *es-Sulûk fi tabakâtü'l-ulemâ' ve'l-mulûk*, 1/347.



(اللَّهُ تَعَالَى يَغْفِرُ عُنُو.) “Allah onun günahlarını affetsin.” “Allah hatamızı bağışlaya.”<sup>158</sup>

Fasih: "عَفَا اللَّهُ عَنْهُ." “Allah onu affetsin.”<sup>159</sup>

11) Xalafkən ‘alā Allah. (KK-10)

(خَلَّفَكَ عَلَى اللَّهِ) “Allah size yerini dolduracak bir halef nasip etsin. /Vefat edeni unutturacak birini nasip etsin.”

Fasih: "خَلَّفَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِحَيْرٍ." “Allah size, (vefat edenin yerine) hayırlı bir halef nasip etsin.”

"أَخْلَفَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِحَيْرٍ." “Allah size, (vefat edenin yerine) hayırlı bir halef nasip etsin.” Birinci ifade; anne, baba gibi yerinin dolması mümkün olmayan ve merhumlar için kullanırken ikinci ifade zevce vs. gibi yerinin dolması mümkün olan merhum/merhumeler için kullanılmaktadır.<sup>160</sup>

12) Ğafar-Allahu lanā ū lahu. (KK-11)

(غَفَرَ اللَّهُ لَنَا أَوْ لَهُ.) “Allah bize ve ona mağfiret etsin.”

Fasih: "غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ، وَأَحْسَنَ إِلَيْهِمَا وَإِلَيْهِ." “Allah ona ve ebeveynine mağfiret etsin, ona ve ebeveynine ihsanda bulunsun.”<sup>161</sup>

13) Alla yəğbər muşibətkən. (KK-12)

(اللَّهُ يَجِيرُ مَصِيبَتِكُنْ.) “Allah musibetinizi onarsın.”

Fasih: "رَمَصَ اللَّهُ مُصِيبَتَكَ." “Allah musibetini onarsın.”<sup>162</sup>

<sup>158</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 39.

<sup>159</sup> İbn Sa’d, *Kitābu’t-tabakātü’l-kebir*, 6/201.

<sup>160</sup> Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûgi’n-nihâye fi ‘ilmi me’âni’l-Kur’ân ve tefsîrihi ve ahkâmihî ve cümelin min fûnâni ‘ulûmih*, thk. Camiatü’ş-Şarika Külliyyatü’d-Dirasati’l-Ulya ve’l-Bahsi’l-İlm (eş-Şarika: Camiatü’ş-Şarika Külliyyatü’d-Dirasati’l-Ulya ve’l-Bahsi’l-İlm, 2008), 4/2536.

<sup>161</sup> Ebû Muhammed (Ebû Amr) Abdullâh (Rûzbih / el-Mübârek) ibnu’l-Mukaffâ, *el-Edebu’l-kebir ve’l-Edebu’s-sagîr* (İskenderiyye: Dârü İbni’l-Kayyim, 2011), 13.

<sup>162</sup> İbnu’s-Sikkât, *Kitâbü’l-elfaz*, 432.

" جَبَرَ اللَّهُ مُصِيبَتَكَ، وَعَفَرَ لِمُتَوَفَاكَ. " "Allah musibetini ongun eylesin ve ölmüşüne de mağfiret eylesin."<sup>163</sup>

14) Alla yəğ'alū əb-ğarîk ər-raħmî. (KK-13)

(اللَّهُ يَجْعَلُ الْبَعْرِيَّ رَحْمِي.) "Alla onu garik-i rahmetiyle kuşatsın." "Nurlar içine gark olasin."<sup>164</sup> "Allah'ım bizi rahmet denizine at."<sup>165</sup>

Fasih: " نَعَمَدَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ " "Allah onu rahmetiyle kuşatsın ve Hz. Muhammed ve ailesi ile birlikte onu müreffeh cennetine alsın."<sup>166</sup>

15) Alla yəṛḥamū əb-raħmətu əl-vās'ā. (KK-13)

(اللَّهُ يَرْحَمُ الْبَرِحْمُتُو لَوَاسِعَةً.) "Allah ona engin rahmetiyle, rahmet eylesin." "Allah gani gani rahmet eylesin."<sup>167</sup>

Fasih: " رَحْمَةُ اللَّهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ وَأَسْكَنَهُ فَيْسِحَ جَنَّتِهِ. " "Allah ona geniş, bol bir rahmetle, rahmet eylesin ve onu engin cennetine alsın."<sup>168</sup>

16) Alla yəhavvəna 'alayu. (KK-5)

(اللَّهُ يَهَوِّنَا عَلَيُّو.) "Allah acısını hafifletsin."

Fasih: " هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْكَ سَكْرَةَ الْمَوْتِ. " "Allah sana ölüm sekaratını kolay eylesin."<sup>169</sup>

<sup>163</sup> Ebü'l-Kāsım Musnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmeccid Selefî (Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 22/96.

<sup>164</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 109.

<sup>165</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 43.

<sup>166</sup> Ebü Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Asl = el-Mebsût*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efganî (Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmu'l-İslamiyye, 1954), 3/406.

<sup>167</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 37.

<sup>168</sup> Ebü Ca'fer en-Nehhas, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali Sabuni (Mekke: Câmîatiü Ümmü'l-Kura, 1988), 1/26.

<sup>169</sup> Ebü Muhammed Sehl b. Abdullah Sehl et-Tüsterî, *Tefsiru't-Tusterî*, thk. Muhammed Basil Uyün es-Sud (Beyrut: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 182.

## 7. İyi Dileklerde Bulunmak ve Temennilerle ilgili olanlar

Bu dualar bayram vs. diğer bazı münasebetlerle ilgili olabileceği gibi güzel bir yaşam sürme, umduğuna nail olma gibi durumlar için kullanılmaktadır.

1) Alla lā-yxallī ḥasrətək əb-ḳalbək. (KK-1)

(الله لَا يَخْلِي حَسْرَتَكَ إِنْتَقِلِبْتُ.) “Allah kalbindeki hasreti gönlünde komasın. /Umduğuna eresin.”

2) Rabbī təstər ‘alaynā mən əl-əmhād l-əlḥad. (KK-11)

(رَبِّي تَسْتِرْ عَلَيْنَا مِنْ لَأْمِهَادُ لِلْأَلْحَادُ.) “Allah’ım bizi beşikten mezara kadar esirge.”

3) Alla te‘ālā lā-ydər məsləm. (KK-13)

(أَللَّهُ تَعَالَى لَا يُضِرُّ مِسْلِمًا.) “Allah Teâlâ hiçbir Müslümana zarar vermesin.”

4) İdəkum mubārak. (KK-16)

(عِيدُكُمْ مُبَارَكًا.) “Bayramınız mübarek olsun.”<sup>170</sup> “Bayramınız kutlu olsun.”<sup>170</sup> Tebrikine cevap olarak; “alayke abrak əl-a’yād İd-lāx ‘ərris/bəl-‘arūs/haccī.” denir. Yani “Daha nice bayramlara, -bekarsa- seneye gelinle veya damat olarak görelim seni” şeklinde dua edilir. Evli olanlara ise “bir dahaki bayrama seni hacı olarak görelim inşallah.” denir.

Fasih: "قَبِلَ اللهُ مِنْكَ الْفَرَضَ وَالسُّنَّةَ وَاسْتَقْبَلَ مِنْكَ الْحَيْرَ وَالْبَعْمَةَ وَقَرَنَ بِالْإِقْبَالِ يَوْمَكَ." “Allah senden farzları ve sünnetleri kabul eyleye, istikbaline hayır ve nimet yaza ve günlerini bahtiyarlıkla geçirmeni nasip eylesin. Kurban Bayramı günlerinde edilen dualardandır.”<sup>171</sup>

"تَقَبَّلَ اللهُ مِنَّا وَمِنْكُمْ." “Allah bizden ve sizden ibadet u taatları kabul eylesin.”<sup>172</sup>

5) Alla lā-yxallī ḥasrā əb-ḳaləb ü ‘ayn ‘alā darəb. (KK-17)

<sup>170</sup> Ersoylu, Türk Dilince Dualar, 72.

<sup>171</sup> `Askerî, Dîvânu'l-me'ânî, 2/233.

<sup>172</sup> Halid er-Rabât - Seyyid İzzet ‘İd, el-Câmi‘ li-‘ulûmi’l-imam Ahmed (Feyyum: Dartı’l-Felah, 2009), 6/534.

(الله لَا يُخَلِّي حَسْرَةَ إِنْقَلَبْتُ أَوْ عَيْنٌ عَلَى دَرَبِ). “Allah hiçbir gönülde hasreti, hiçbir gözü de yolu gözler bırakmasın.” “Allah hasretine kavuşursun.”<sup>173</sup>

### 8. Sağlık ve Şifa Bulmayla İlgili olanlar

Hasta olan bir kişinin bir an önce iyileşmesi ve sağlığına kavuşması için iyi dileklerde bulunulur. Bu başlık altında Gökçe köyü çevresinde Arapça sağlık ve şifa bulma ile ilgili bazı dua kalıplarına yer verilmektedir.

1) Ya rabbī təktəb-lū mən raḥmətayn raḥmī. (KK-3)

“Ya rabbi ona iki rahmetten birini yaz.” “Allah iki iyilikten birini versin.”<sup>174</sup> Burada iki rahmetle; “ya şifa hastamız bulsun veyahut emanetini teslim al.” Manasını tazammun etmektedir. Özellikle elden ayaktan düşen, ağır hasta olan ihtiyarlara söylenir.

2) Alla yəšāfək ənšalla. (KK-4)

(الله يَشْفِيكَ إِنْ شَاءَ اللهُ). “Allah sana, şifa versin inşallah.” “Allah sana hayırlı şifalar vere.”<sup>175</sup>

Fasih: "مَسَحَ اللهُ مَا بَكَ عَنْكَ." “Allah seni hastalıktan arındırır.”<sup>176</sup>

3) Alla yəšāfəka. (KK-5, KK-8, KK-10, KK-17)

(الله يَشْفِيكَ). “Allah sana şifa versin.” “Allah şifa versin.”<sup>177</sup>

Fasih: "أَجَلَى اللهُ عَنْكَ." “Allah sendeki hastalığı giderecek.”<sup>178</sup>

4) Alla yə‘tik əš-šāfā. (KK-5, KK-14, KK-18)

(الله يَعْطِيكَ شَفَاءً). “Allah sana şifa versin.” “Allah şifa versin.”<sup>179</sup>

<sup>173</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 39.

<sup>174</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 46.

<sup>175</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

<sup>176</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

<sup>177</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

<sup>178</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

<sup>179</sup> Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

Peygamber efendimiz bu minvalde hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: بِسْمِ " "Bismillah, yerimizin toprağı, bazımızın tükürüğü, Rabbimizin izniyle hastamız şifaya kavuşa." Bu tedavi ameliyesi şöyle tatbik ediliyordu: Peygamber efendimiz (sav) baş parmağıyla ağzından tükürük alır, toprağa bular akabinde hastanın ağrıyan yerine koyar ve yukardaki duayı ederdi.<sup>180</sup>

" شَفَاكَ اللَّهُ وَعَافَاكَ اللَّهُ. " "Allah sana şifa versin, Allah sana afiyet versin."<sup>181</sup>

5) Alla yə'tik əş-şəhha ū əl-'āfi. (KK-9, KK-14)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ صِحَّةً أَوْ لُغَايًا). "Allah sana sağlık, afiyet versin." "Allah sağlık, afiyet versin."<sup>182</sup>

Fasih: " عَافَاكَ اللَّهُ. " "Allah ona afiyet versin."<sup>183</sup>

" عَافَاكَ اللَّهُ. " "Allah sana afiyet versin."<sup>184</sup>

6) Alla yəsaləmık. (KK-10)

(اللَّهُ يَسَلِّمُكَ). "Allah selamet versin." "Allah selamet versin."<sup>185</sup>

Fasih: " حَيَّاكُمْ اللَّهُ وَأَشَاعَكُمْ السَّلَامَ. " "Allah var eylesin ve esenlik sizi kuşatsın."<sup>186</sup>

7) Alla te'ālā yəktəb-lək əş-şəfā. (KK-11)

(يَا رَبِّي يَكْتُبُ لَكَ إِشْفَاً). "Allah Teâlâ sana şifa yazsın." "Allah sana hayırlı şifalar vere."<sup>187</sup>

<sup>180</sup> Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Riyâzu's-sâlihîn*, thk. Mahir Yasin Fahl (Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2008), 274.

<sup>181</sup> Ebû Abdillâh Huseyn b. Hasen b. Muhammed b. Halîm el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân*, thk. Hilmi Muhammed Fûde (Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1979), 3/341.

<sup>182</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 56.

<sup>183</sup> Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu'l-luga*, thk. Muhammed Avd mur'ib (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 2001), 3/141.

<sup>184</sup> İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*, 4/82.

<sup>185</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

<sup>186</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/393.

<sup>187</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 57.

Peygamber efendimiz hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ" "Kim bir hastanın yanına girip de şu duayı yedi defa okursa hasta şifaya kavuşur: Ulu arşın Rabbi olan Allahtan sana şifa vermesini diliyorum."<sup>188</sup>

8) Alla te‘ālā yəšāfi əl-marḏān ənšalla. (KK-12)

(الله تَعَالَى يَشْفِي لِمَرْضَانِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.) "Allah Teâlâ hastaya şifa versin inşallah." "Hastalara iyilik sağlık."<sup>189</sup>

Fasih: ". عَجَّلَ الشِّفَاءَ لَكَ." "Allah acil şifalar versin."<sup>190</sup>

9) Alla te‘ālā yəḫavvəmək əb-rās ḡahālək. (KK-13)

(الله تَعَالَى يَخَوِّمُكَ إِفْرَاسَ جَهَائِكَ.) "Allah Teâlâ şifa verip seni çocuklarının başında tuta."

10) Alla yəḫaffəf ‘alayka šəddətək. (KK-14)

(الله يَخَفِّفُ عَلَيْكَ شِدَّتَكَ.) "Allah ıstırabımı hafif eylesin."

Fasih: ". سَخَّ اللهُ عَنْكَ الشِّدَّةَ." "Allah zorluğunuzu hafifletsin."<sup>191</sup>

11) Alla yəḫəddək ‘alā hayətək ənšalla. (KK-14)

(الله يَرُدُّكَ عَلَى هَيْئَتِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.) "Allah seni eski sağlığına/heyetine kavuştursun inşallah."

Fasih: ". عَادَ بِالرَّيِّ عَلَيْكَ." "Allah seni iyi haline döndürsün."<sup>192</sup>

12) Alla te‘ālā yə‘fīk. (KK-15)

(الله تَعَالَى يَغْفِيكَ.) "Allah sana afiyet versin."

<sup>188</sup> Ebu'l-Fazl Celâleddin es-Suyûtî, *Cem‘u'l-cevâmi‘*, thk. Muhammed ibrahîm el-Hâic vd. (Kahire: Camiatu'l-Ezher, 2005), 9/177.

<sup>189</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 91.

<sup>190</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-A‘şâ fi sinâ‘ati'l-inşâ‘*, 8/168.

<sup>191</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 4/80.

<sup>192</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-A‘şâ fi sinâ‘ati'l-inşâ‘*, 8/168.

Fasih: " أَقَالَ اللهُ عَشْرَتَكَ. " "Allah sana afiyet versin ve günahlarını bağışlasın."<sup>193</sup>

## 9. Aile, Ebeveynler ve Çocuklarla İlgili Olanlar

Bu dua başlığında ebeveynlerin bizatihi kendilerine yapılan duaların yanı sıra çocuklarına da yapılan dualar yer almaktadır. Çocuklar için en çok kullanılan dua kalıplarının başında Alla yəxallə ğahālu dua kalıbıdır. Ebeveynlerle ilgili olan dua kalıplarında ise Alla yəxalləyu ibrās ğahālu ifadesi gelmektedir.

1) Alla yəxalləyu ibrās ğahālu. (KK-11)

(الله يَخْلِيوْ اِبْرَاسَ جَهَالُو.) "Allah onu çocuklarının başında bıraka."

2) Alla yəxallə ğahālu. (KK-11)

(الله يَخْلِيوْ اِبْرَاسَ جَهَالُو.) "Allah çocuklarını bağışlaya."

3) Alla yəxalləyu l-əmmu ū abūhu. (KK-11)

(الله يَخْلِيوْ لَأُمُّو أَوْ أَبُوهُ.) "Allah anne ve babasına bağışlasın."

4) Alla yəħannī əmmu ū abūhu bəyu. (KK-11)

(الله يَهَيِّ اِمُّو أَبُوهُ بِيُو.) "Allah anne ve babasını onunla berhudar eylesin."

Fasih: " اَمْتَعَكَ اللهُ بِه. " "Allah seni, onunla berhudar eylesin."<sup>194</sup>

5) Alla yəxalləyən. (KK-15)

(الله يَخْلِيَنَّ.) "Allah bağışlasın."

6) Alla yəṭavvəl 'əmrən. (KK-15)

(الله يَطْوِلْ عِمْرَنُ.) "Allah ömürlerini uzun eyleye."

<sup>193</sup> Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Muhammed ibn Dürüsteveyh, *Tašihü'l-Fadîh*, thk. Muhammed Bedevi Mahtun (Kahire: el-Meclisü'l-A'la li'ş-Şuuni'l-İslamiyye, 1998), 44.

<sup>194</sup> İsfahânî, *Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu'ş-şu'arâ' ve'l-bulegâ'*, 1/486.

Fasih: "مَدَّ اللهُ فِي عُمرِكَ." "Allah ömrünü yaysın, uzun eylesin."<sup>195</sup>

## 10. Teşekkür Etme ve Şükrandaki Bulunmayla İlgili Olanlar

Şükrandaki bulunmak, yapılan iyiliğin kadrini bilip makbule geçtiğini ifade etmektir.<sup>196</sup> Müslümanın kendisine iyilik yapan kimseye şükrandaki bulunması, dua etmesi müstehaptır.<sup>197</sup> Zira peygamber efendimiz (sav) hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: "لَا يَشْكُرُ اللهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ." "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez."<sup>198</sup> Buyurarak insanlara teşekkür etmenin ehemmiyetine dikkat çekmiş ve onları teşekkür etmeye teşvik etmiştir. Çünkü yapılan iyiliğe teşekkür etmek insani ve erdemli davranıştır.

Peygamber efendimiz (sav) diğer hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: "مَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَإِنْ لَمْ يَجِدُوا مَا تُكَافِئُوهُ فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنْكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ." "Kim size bir iyilikte bulunursa, onu mükafatlandırınız. Şayet kendisini mükafatlandıracak bir şey bulamazsanız, ona dua edin. Bu şekilde kendisini mükafatlandırmış olursunuz."<sup>199</sup> Hadisinden anlaşıldığı üzere bir kişiye dua etmenin bizatihi kendisinin mükafat olduğu beyan edilmiştir.

1) Ətzallün taybîn. (KK-1)

(إِظْلُونُ طَيِّبِينَ.) "Sağ olasınız." "Sağ ol, var ol."<sup>200</sup>

طَيِّبِينَ / taybîn (sağ, hoşnut): Mardin lehçesinde bu kelimenin anlamı bağlamına göre değişmektedir. Əl-akəl tayyəb (yemek güzeldir) örneğinde olduğu gibi yemeğin hoş ve lezzetli olduğunu belirtmek için kullanılır. Fasih Arapçada da bu

<sup>195</sup> Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatrançî es-Sûlî, *Edebu'l-kuttâb*, thk. Muhammed Behcet el-Eserî (Bağdad: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1922), 152.

<sup>196</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/423.

<sup>197</sup> Abdurrezzak b. Abdulmuhsin el-Bedr, *Fıkhü'l-ed'iyе ve'l-ezkâr* (Riyad: Mektebetu Daru'l-Menhec, 2013), 453.

<sup>198</sup> Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî, *Kitâbü'd-Du'â*, thk. Abdülazîz b. Süleyman el-Bu'aymî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 177.

<sup>199</sup> İbnu'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal* (Kahire: Mektebetu Dâru'l-Türâs, ts), 3/208.

<sup>200</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.



manaya gelmektedir.<sup>201</sup> Ancak ʔtʔallūn taybīn (sağ olasınız/kalasınız) cümlesinde olduğu gibi bir kişiye uzun ömür dilemek için kullanılır. طَيِّبِينَ (taybīn) ifadesi fasih Arapçada طَيِّبٌ (ṭayyābun) kelimesinin cemi müzekker salim çoğulu olarak طَيِّبِينَ / ṭayyābīne şeklinde kullanılmaktadır.<sup>202</sup> Mardin lehçesinde kelimenin çoğulunda bulunan iki tane ي (ya') harfinden biri düşmektedir.

2) Alla yı'ṭik hən akṣar. (KK-2)

(الله يَعْطِيكَ هُنْ أَكْثَرَ.) "Allah sana daha fazla versin." "Malın mülkün çok ola."<sup>203</sup>

Fasih: "كَثَّرَ اللهُ مَالَكَ وَوَلَدَكَ." "Allah malını ve neslini çoğaltsın."<sup>204</sup>

3) Ya rabbī mertabətu tşēr martabət ʔn-nabī. (KK-3)

(يَا رَبِّي مَرْتَبَتِي مَرْتَبَتِي مَرْتَبَتِي مَرْتَبَتِي.) "Ya rabbî mertebesi, nebiler mertebesi gibi olsun."

Fasih: "رَفَعَ اللهُ دَرَجَتَكَ." "Allah derecenı yüceltsin."<sup>205</sup>

"أَعْلَى اللهُ كَعْبُهُ." "Allah şanı, şerefını yüceltsin."<sup>206</sup>

4) Yā rabbī təşlahū 'al malélh. (KK-3)

(يَا رَبِّي تَصْلِحْهُ عَلَ مَلَيْحِ.) "Ya rabbî onu iyiliğe ıslah et."

عَلْ / 'al (üstünde e-doğru): Fasih Arapçayla aynı anlamda kullanılmaktadır. Aslı علی / 'alā olan fiilin sonundaki elif Mardin lehçesi telaffuzunda hazfedilmiştir.

<sup>201</sup> Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 14/29.

<sup>202</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 1/563.

<sup>203</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 105.

<sup>204</sup> Suyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga*, 2/234.

<sup>205</sup> Ebu Abdullah Bahaeddin Muhammed b. Yusuf b. Yakub el-Cenedi, *es-Sulûk fi tabakâti'l-ulemâ ve'l-mulûk*, thk. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyn El-Ekva' El-Havali (Cidde: Dârulminhâcd, 2017), 1/390.

<sup>206</sup> Zemahşerî, *el-Müstaksâ fi emsâli'l-'Arab*, 1/253.

مَلِيحٌ / maléh (iyi, güzel): Kelimenin aslı مَلِيحٌ / melihun'dur ve الحسن/el-husnu ile aynı anlamda kullanılmaktadır.<sup>207</sup> Mardin lehçesinde elif imâleli bir şekilde seslendirilmektedir.

5) Alla yə'mər baytək. (KK-5, KK-10, KK-13, KK-17)

(الله يَعْزِرُ بَيْتِكَ.) "Allah evini imar ede. / Bayındır kıla."

Fasih: "جَعَلَ اللهُ لِمَعْرُوفٍ إِلَيْكَ سَبِيلاً، وَلِلْخَيْرِ عَلَيْنِكَ دَلِيلاً، وَجَعَلَ عِنْدَكَ وَهَبَ رَجُلٌ لِأَعْرَابٍ شَيْئًا فَقَالَ: " رَفْدًا جَزِيلاً، وَأَيْقَاكَ بِنَاءً طَوِيلاً، وَأَيْلَاكَ بِلَاءً جَمِيلاً." "Bir adam bir bedeviye bir şey bahşedince; bedevi de ona şöyle dua eder: "Allah iyiliğin yollarını sana yöneltsin, Hayırlar için kılavuzlar kılsın ve gelip gidenin, sevenlerin çok olsun. Seni uzun ömürlü eylesin ve güzel bir imtihanla sınasın, bahtiyarlardan olası."<sup>208</sup>

6) Aləf rahmatu-l Allah 'alā valdayk. (KK-5)

(أَلْفٌ رَحْمَةٍ اللهُ عَلَى وَالِدَيْكَ.) "Valideyn'in'e binlerce kez rahmet ola."

أَلْفٌ / Aləf (bin): Bu kelime bin sayısını ifade etmekte olup fasih Arapçayla aynı anlamda bir kullanıma sahiptir. Ancak kelime fasih Arapçadaki gibi أَلْفٌ / Alfun şeklinde değil de أَلْفٌ / Aləf şeklinde sonu sakin kılınarak ve ses türemesi yapılarak telaffuz edilmektedir.

7) Alla yəqbal/yətkabbal xayrək. (KK-5, KK-7, KK-8, KK-17)

(الله يَقْبَلُ خَيْرَكَ.) "Allah hayrını kabul ede."

Fasih: "أَجْزَلَ اللهُ ثَوَابَكَ." "Allah sevabını, hayrını bol eylesin."<sup>209</sup>

8) Allahumma rabbī yəxallī ğahālək. (KK-7)

(اللَّهُمَّ رَبِّي يَخَلِّي جَهَالِيكَ.) "Rabbim çocuklarımı bağışlaya."

<sup>207</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-ʿArab*, 2/601.

<sup>208</sup> Ahmed Zekî Safvet, *Cemheratu resâili'l-ʿArab fi ʿusûri'l-ʿArabiyyeti'z-zâhire* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 3/337.

<sup>209</sup> Nevevî, *el-Ezkâr*, 289.

يُخَلِّي / yəxallī (bağışlasın, esirgesin): Fasih Arapçada bu fiil خَلَّى - خَلَّى / xallā-yuxallī şeklinde telaffuz edilmekte terk etmek serbest bırakmak, boşaltmak gibi anlamlara gelmektedir.<sup>210</sup> Türkçede kullandığımız tahliye kelimesi bu fiille aynı kökene sahiptir.<sup>211</sup>

9) Alla yəxləfəllək. (KK-9)

(الله يَخْلِفُكَ.) "Allah sana malını geri versin. /Allah sana verdiğiinden çok versin."

Fasih: "أَخْلَفَ اللهُ عَلَيْكَ." "Allah kaybettiğinin/ verdiği yerine versin."<sup>212</sup>

10) Rahmī 'alā valdayk. (KK-10, KK-13)

(رَحْمِي عَلَى وَوَلَدَيْكَ.) "Allah anana -babana rahmet etsin."

رَحْمِي / Rahmī (Rahmet, mağfiret): Kelimenin fasih Arapçadaki karşılığı رَحْمَةً / Rahmetun olup lehçedeki anlamı fasihiyle aynıdır.<sup>213</sup> Ancak Mardin lehçesinde kelimenin sonundaki müenneslik alameti olan :/te' ve tenvîn hazf edilmiştir. Müenneslik alameti olarak da kelimenin sonuna ي / ya' harfi getirilmiştir.

11) Təmsək əl-əṭrāb yəşer zāhab. (KK-10)

(تَمْسِكُ لِإِطْرَابٍ بِصَيْرٍ ذَهَبٌ.) "Tuttuğun toprak altın ola." "Allah tuttuğunu altın etsin"<sup>214</sup>  
"Kum diye tuttuğun altın olsun."<sup>215</sup>

إِطْرَابٍ / əṭrāb (toprak): Kelimenin aslı تُرَابٌ / turābun olup fasih Arapçada da toprak anlamına gelmektedir.<sup>216</sup> Mardin lehçesinde ت (te') harfi ط (ṭâ') harfine dönüşmekte ve başına bir hemze getirilerek إِطْرَابٍ (əṭrāb) şeklinde telaffuz edilmektedir.

<sup>210</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-ʿArab*, 10/228.

<sup>211</sup> Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, 312.

<sup>212</sup> İbnü's-Sikkî, *İslâhu'l-mantık*, 185.

<sup>213</sup> Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 120.

<sup>214</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

<sup>215</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 105.

<sup>216</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-ʿArab*, 1/228.

12) Alla yəktəb xayrək. (KK-10)

(الله يَكْتَبُ خَيْرًا.) “Allah hayrını yazsın.”

Fasih: " سَبَّحَ اللهُ لَكَ الْأَجْرُ. " “Allah sevabını/ecrini/hayrını yediye katlasın.”<sup>217</sup>

13) Alla yərdā Alayh. (KK-10)

(الله يَرْضَى عَلَيْهِ.) “Allah ondan razı olsun.”

Fasih: " رَضِيَ اللهُ عَلَيْهِ. " “Allah ondan razı olsun.”<sup>218</sup>

14) Ğazāk Allahu xayr. (KK-13)

(جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا.) “Allah seni hayırla mükafatlandırısın.”

Fasih: " جَزَاهُ اللهُ خَيْرًا. " “Allah onu hayırla mükafatlandırısın.”<sup>219</sup>

" لِيَجْزِكَ اللهُ خَيْرًا. " “Allah seni hayırla mükafatlandırısın.”<sup>220</sup>

" جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا. " “Allah seni hayırla mükafatlandırısın.”<sup>221</sup>

15) Alla yəvassə‘ rəzqək ū yə‘tik akşar. (KK-14)

“Allah rızkını genişletsin ve sana daha çok versin.”

Fasih: " جَعَلَ اللهُ لَكَ رِزْقًا وَاسِعًا. " “Allah sana geniş bir rızık versin.”<sup>222</sup>

16) Alla yərdā Alayk. (KK-15, KK-17)

(الله يَرْضَى عَلَيْكَ.) “Allah senden razı olsun.”

---

<sup>217</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 8/146.

<sup>218</sup> Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî ibn Kuteybe, *eş-Şîr ve’ş-şu‘arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2002), 1/128.

<sup>219</sup> Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 2/308.

<sup>220</sup> Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 3/8.

<sup>221</sup> Nevevî, *el-Ezkâr*, 289.

<sup>222</sup> İsfahânî, *Muhâdarâtu'l-udebâ’ ve muhâverâtu’ş-şu‘arâ’ ve’l-bulegâ’*, 1/484.

Fasih: "رَضِيَ اللهُ عَلَيْكَ." "Allah senden razı olsun."<sup>223</sup>

17) Alla yəsavvī véhədək aləf. (KK-17)

(الله يَسْوِي وَاحِدِكَ أَلِفٌ.) "Allah birini, bin kıla." "Allah birini bin etsin."<sup>224</sup>

وَاحِدِكَ / véhədək (birini): Kelimenin aslı وَاحِدٌ (vāhəḍun) olup Mardin lehçesiyle aynı anlama sahiptir.<sup>225</sup> Ancak و (vāv) harfinden sonraki ا (elif) ي (yâ') harfine yakın bir sesletime sahip olup imâleli bir şekilde telaffuz edilmektedir.

18) Alla yəğəyb şəğlək ras(t). (KK-17)

(الله يَجِيبُ شِعْلُكَ رَاسَن/ث.) "Allah işini rast getirsin."

Fasih: "لَمْ اللهُ شَعْنَكَ." "Allah senden sıkıntıyı uzak etsin ve işlerini rast getirsin."<sup>226</sup>

19) Alla yəvaffəxək ū yəñşərək 'alā a'dāk. (KK-18)

(الله يَوْفِقُكَ أَوْ يَنْصِرُكَ عَلَى أَعْدَاكَ.) "Allah seni muvaffak etsin ve düşmanlarına karşı galip getirsin."

Fasih: "مَكَّنَ اللهُ يَدَكَ مِنْ نَاصِيَةِ عَدُوِّكَ بِالصَّوْلَةِ عَلَيْهِ." "Allah seni düşmanına galip gelerek, eline düşmanın perçeminden tutma imkânı versin."<sup>227</sup>

## 11. Yeni Bir Eşya Alanla İlgili Olanlar

Yeni bir eşya alana iyi dileklerde bulunmak, mutluluğunu paylaştığını ifade etmek için bazı dua kalıpları kullanılmaktadır. Gökçe köyü çevresinde en çok kullanılan عَلْ خَيْرْ / 'al-xayr "hayırlı olsun" dua kalıbıdır.

1) 'al-xayr. (KK-1, KK-13, KK-14)

<sup>223</sup> Ebu'l-Abbās Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. 'Umeyr el-Muberrred, *el-Kâmil fi'l-edeb*, thk. Mahmud abu'l-Fazl İbrahim (Kahire: Darü'l-Fikr'il-Arabî, 1997), 2/141.

<sup>224</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 29.

<sup>225</sup> Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ibn Dureyd, *Cemheratu'l-luga*, thk. Remzi Münir Bealbeki (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 1987), 1/507.

<sup>226</sup> İbnu's-Sikkî, *Kitâbü'l-elfaz*, 373.

<sup>227</sup> Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/167.

(عَلَّ حَيْرًا) “Hayırlı olsun.” Bu duanın cevabında, “Allah size hayırlar ihsan etsin” manasında; “*Alla yə’ṭəkən əl-xayr.*” ifadesi söylenir.

2) “Xayr ū-mubārək (KK-1)

(حَيْرٌ أَوْ مُبَارَكٌ) “Hayırlı ve mübarek olsun.”

اُ / ū (ve): Bu kelime fasih Arapçadaki atıf harfi olan و (vâv) harfinin karşılığı olup lehçede de bu anlamda kullanılmaktadır.<sup>228</sup> Bu و (vâv) harfi iki cümle arasında bağlaç görevi görmektedir. Mardin lehçesinde kelimenin başına ötreli bir hemze getirilmektedir. Ayrıca و (vâv) harfinin fethası hazfedilmekte ve sakin kılınmaktadır.

3) Alla yıftaḥlək əb-xayr-a bāb rəzək. (KK-1)

(اللَّهُ يَفْتَحُ لَكَ إِنْمِزْرَ بَابِ رِزْقٍ) “Allah, onun vesilesiyle bir rızık kapısı açsın.” Araba ve arsa vs. alan kimselere söylenir.

رِزْقٍ / rəzək (Rızık): fasih Arapçada kelimenin aslı رِزْقٌ (rəzqun) olup anlam bakımından lehçedeki kullanımıyla aynıdır.<sup>229</sup> Ancak ز (ze) harfinden sonra bir esre sesi türetilmiş ve kelimenin sonu sakin kılınmıştır. Kelime bu anlamıyla Türkçeye de geçmiştir.<sup>230</sup>

4) Aləf əmbārək. (KK-5)

(أَلْفٌ إِمْبَارَكٌ) “Bin defa mübarek olsun.”

5) Yəḳša’ xayra ənşalla. (KK-7)

(يَفْشَعُ حَيْرًا إِنْشَاءَ اللَّهِ) “Hayrını görür inşallah.”

6) Alla yəbarkəl-lū bəya/bəyu. (KK-7, KK-9)

<sup>228</sup> Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl İbnu’s-Serrâc, *el-Usûl fi’n-nahv*, thk. Abdülhuseyin el-Fetlî (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1985), 2/55.

<sup>229</sup> Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 8/325.

<sup>230</sup> İlhan Ayverdi, *Misalli Büyükle Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 1026.

(اللَّهُ يَبَارِكُ لَوْ يَبَارِكُ) "Allah mübarek eylesin." "Allah mübarek etsin."<sup>231</sup>

"اللَّهُمَّ زِدْ وَبَارِكْ." "Allah'ım ziyade ve mübarek eyle."<sup>232</sup>

7) Alla yəḫaššə'ək əl-xayr. (KK-9, KK-14)

(اللَّهُ يَفْتَحُ خَيْرًا) "Allah hayrını görmeni nasip etsin."

8) Təḫša' xayra/xayru. (KK-13, KK-17)

(تَفْتَحْ خَيْرًا) "Hayrını göresin."

9) Əmbārək. (KK-17)

(إِمْبَارِكْ) "Mübarek olsun." "Mübarek olsun."<sup>233</sup>

Fasih: "شَفَّ لَكَ." "Bereketli ve kazançlı olsun."<sup>234</sup>

## 12. İlim Talebeleriyle İlgili Olanlar

İlim öğrenme yolculuğu zor ve meşakkatli bir yolculuktur. İlim öğrenenlerin işlerinin kolay olması zekalarını ve idraklerinin güçlü olması temennisiyle bazı dua kalıpları kullanılmaktadır. Bu dua kalıplarının en çok kullanılanı ise Alla yə'tik 'ələm ū fəhəm kalıbıdır.

1) Alla yəftaḫ fəhmək. (KK-1)

(اللَّهُ يَفْتَحُ فَهْمًا) "Allah zihin açıklığı versin." "Allah zihin açıklığı versin."<sup>235</sup>

2) Alla yəftaḫ başarək. (KK-1, KK-9, KK-14, KK-16)

(اللَّهُ يَفْتَحُ بَصَارًا) "Allah kavrayışını açsın. /Allah idrakini artırsın."

3) Alla yəyassər amrək. (KK-9)

<sup>231</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 53.

<sup>232</sup> Hasan Akreş, *Arapça'da Dua ve Türkçe'deki Karşılıkları Karşıtsal Çözümleme* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 30.

<sup>233</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 108.

<sup>234</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/394.

<sup>235</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 67.

(الله يَسِّرْ أَمْرِي.) “Allah işini kolay eyleye.”

Fasih: " يَسِّرْ اللهُ أَمْرَكَ. " “Allah işini kolay eyleye.”<sup>236</sup>

4) Alla yə'tik 'ələm ū fəhəm. (KK-14, KK-17)

(الله يَعْطِيكَ عِلْمًا أَوْ فَهْمًا.) Allah sana ilim ve kavrayış versin.” “Allah gözünü gönlünü aydınlatsın.”<sup>237</sup>

Fasih: " زَادَهُ اللهُ عِلْمًا وَتَوْفِيقًا. " “Allah ilmini ve muvaffakiyetini artırsın.”<sup>238</sup>

" زَادَكَ اللهُ عِلْمًا وَحِلْمًا. " “Allah ilmini ve hoşgörünü artırsın.”<sup>239</sup>

" آتَاهُ اللهُ الْفَهْمَ وَاللَّبَّ. " “Allah ona akıl ve kavrayış versin.”<sup>240</sup>

5) Alla yəğ'alək mən əş-şālhin. (KK-14)

(الله يَجْعَلُكَ مِنْ صَالِحِينَ.) “Allah seni salihlerden eylesin.”

6) Alla yəftah kəddāmək ənşalla. (KK-14)

(الله يَفْتَحُ قَدَامَكَ إِنشَاءَ اللهِ.) “Allah önünü açsın inşallah.”

7) Alla yə'tik əş-şabər. (KK-14)

(الله يَعْطِيكَ صَبْرًا.) “Allah sana sabır versin.”

Bu bağlamda ayet-i kerime şöyle geçmektedir: رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا "Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkarcı topluluğa karşı bize yardım et!" diye niyazda bulundular.<sup>241</sup>

<sup>236</sup> Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye*, 1/18.

<sup>237</sup> Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 38.

<sup>238</sup> Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülğani b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâilî, *el-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Şadî b.Muhammed b. Sâlim Âl-Nu'mân (Kuveyt: Giras li'n-Neşr, 2016), 1/16.

<sup>239</sup> Alî el-Kari, *Mirkatü'l-mefatih şerhu Mişkati'l-mesabih*, 1/219.

<sup>240</sup> Ebû Mansûr Muhammed b Muhammed b Mahmûd el-Mâtürîdî Semerkandî Mâtürîdî, *Tefsiru'l-Mâtürîdî = Te'vilatu ehli's-sunne*, thk. Mecdî Muhammed Sürur Sa'd Baslum (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 7/223.

<sup>241</sup> *Kur'an Yolu Meâlî*, çev. Komisyon (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), Bakara 2/250.



8) Alla yəftah başarək ū yə'alli martabətək. (KK-17)

(الله يَفْتَحْ بَصْرِكَ أَوْ يَعْلي مَرْتَبَتِكَ.) "Allah kavrayışını açsın ve mertebeni yüceltsin"

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا." "Rabbim! İlmimi arttır" de.<sup>242</sup>

### Sonuç ve Değerlendirme

Gökçe köyü ve çevresinde konuşulan lehçenin hem ses bilgisi hem biçim bilgisi hem de söz dizimi bakımından Arapçanın bir lehçesi özelliklerini taşıdığı, bu lehçeye Mardin köylerinde ve diğer başka bölgelerde konuşulan qıltu diyalektinin hâkim olduğu düşünülmektedir.

Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan kelimelerin değişim ve dönüşümlerine dair tahliller esnasında bazı kelimelerin biçim ve anlam bakımından fasih Arapçayla aynı olduğu görülmekte bazılarının ise sadece anlam bakımından aynı olduğu biçim bakımından bazı değişikliklere uğradığı ve fasih Arapçada bulunmayan bazı sesletimlere sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca fasih Arapçada bulunmayan ç, g gibi harfleri de içerdiği ve birçok Arap lehçesinde telaffuz edilmeyen s (ث), ğ (ج), z (ذ), z (ظ), k (ق) seslerinin bu lehçede bulunması gözlemlenen bir diğer husustur. Muzari fiillerin ilk harflerinde /ə/ sesinin de yoğun bir şekilde kullanıldığı ve kelime sonlarının sakin kılındığı da lehçede gözlemlenen durumlar arasındadır. Ayrıca lehçede hazf, ibdâl, imâle, ses türetimi gibi ses olaylarının bulunduğuna şahit olunmaktadır.

Saha çalışmasında elde edilen veri ve bilgiler neticesinde kullanılan ifadelerin tamamına yakınında "Allah" kelimesi geçmektedir. Allah kelimesinin zikredilen ifadelerde bu kadar fazla telaffuz edilmesi dinin önemini vurgulamakta ve Arapça'nın konuşulduğu kültürlerde sözün tesir ve inandırıcılığını arttırmak gayesiyle kullanıldığı düşünülmektedir.

Gökçe köyü ve çevresindeki lehçe ile söylenen dualar, diğer Arapça konuşulan bölgelerdeki lehçelerle aynı veya benzer dualar barındırmaktadır. Bunun yanında

<sup>242</sup> Tâhâ 20/114.

fasih Arapça ile birçok açıdan ortak ve benzer duaları içermektedir. Ayrıca bölge sakinlerinin Müslüman olması nedeniyle Kur'an ve hadisten mülhem dualara da şahit olunmaktadır. Netice itibariyle bu diyalektin fasih unsurları ihtiva etmesi fesahat açısından bu lehçenin güçlü olduğuna delil teşkil etmektedir. Lehçenin fasih unsurları barındırması önemlidir. Ancak dil gibi canlı ve zamanla değişime maruz kalabilen bir olgu için mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu durum, özellikle yazı ve edebiyatta kullanılmayan folklorun derlenmesinin ve kayıt altına alınmasının büyük ehemmiyet arz ettiğini göstermektedir.

**Kaynakça | References**

- Abderî, İbnu'l-Hâc. *el-Medhal*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu Dâru'l-Türâs, ts.
- Abdurrezzak b. Abdulmuhsin el-Bedr. *Fıkhü'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*. Riyad: Mektebetu Daru'l-Menhec, 1. Basım, 2013.
- Akalın, L. Sami. *Türk Dilek Sözlürinden Alkışlar Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Akreş, Hasan. *Arapça'da Dua Ve Türkçe'deki Karşılıkları Karşıtsal Çözümleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Dîvânu'l-me'ânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1900.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. bsk., 2006.
- Begavi, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud. *Mesâbîhu's-sunne*. thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı-Muhammed Salim İbrâhim Semare. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1. Basım, 1987.
- Bekrî, 'Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed Ebû 'Ubeyd. *Faslu'l-makal fi şerhi Kitâbi'l-emsâl*. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1971.
- Cahiz, Ebû Osman Amr b Bahr b Mahbub el-Kinani el-Leysi. *Resâilu'l-Cahiz*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1964.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Mehâsin ve'l-azdâd*. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2002.
- Cebel, Muhammed Hasan Hasan. *el-Mu'cemu'l-iştikâkiyyi'l-muessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 1. Basım, 2010.
- Cemmâîlî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî. *el-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*. thk. Şadî b. Muhammed b. Sâlim Âl-Nu'mân. 10 Cilt. Kuveyt: Giras li'n-Neşr, 1. Basım, 2016.
- Cenedî, Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb. *es-Sulûk fi tabakâti'l-ulemâ' ve'l-mulûk*. thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin el-Ekva el-Hivali. 2 Cilt. San'a: Mektebetü'l-İrşad, 2. Basım, 1995.

- Cenedi, Ebu Abdullah Bahaeddin Muhammed b. Yusuf b. Yakub. *es-Sulûk fi tabakâti'l-ulemâ ve'l-mulûk*. thk. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyin El-Ekva' El-Havali Cidde: Dâru'lminhâc, 2017.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh tacu'l-luga ve sîhâhî'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdül gafur Attar. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 4. Basım, 1987.
- Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim. *Miftâhu dâri's-sa'âde ve menşûru velâyeti'l-'ilm ve'l-irâde*. thk. Abdurrahman b. Hasan b. Kaid. 3 Cilt. Riyad-Beyrut: Dârü Ateâti'l-İlm-Dâru İbn Hazm, 2019.
- Cezerî, Ebu'n-Neda' Ma'd b. Nasrullah b. Receb Bağdadî İbnu's-Saykal. "el-Makâmâtü'z-Zeyniyye". Şamile, 2010.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rifât*. thk. Komisyon. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Çağbayır, Yaşar (ed.). *Ötüken Türkçe sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çağmar, M. Edip. "Araplarda Dua ve Yaygın Olarak Kullanılan Duaların Belagat Açısından Değerlendirilmesi". *D.E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2003), 169-195.
- Dabbî, Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Fudayl b. Gazvân. *Kitâbü'd-Du'â'*. thk. Abdülazîz b. Süleyman el-Bu'aymî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1999.
- Dihlevî, Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh. *Lema'âtü't-tenkîh fi şerhi mişkâti'l-mesâbih*. thk. Takiyüddin en-Nedvî. 10 Cilt. Dimaşk: Daru'n-Nevâdir, 2014.
- Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. *el-Hidâye ilâ bulûgi'n-nihâye fi 'ilmi me'âni'l-Kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fünûni 'ulûmih*. thk. Camiatü'ş-Şarika Külliyyatü'd-Dirasati'l-Ulya ve'l-Bahsi'l-İlm. 13 Cilt. eş-Şarika: Cami'atü'ş-Şarika Külliyyatü'd-Dirasati'l-Ulya ve'l-Bahsi'l-İlmi, 1. Basım, 2008.
- Ebû Nasr Ahmed b. Hâtim el-Bâhilî. *Şerhu Dîvâni Zi'r-rumme*. thk. Abdülkuddüs Ebû Salih. 3 Cilt. Cidde: Müessesetü'l-İmân, 1. Basım, 1982.
- Erol, Çiğdem. *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ersoylu, Halil. *Türk Dilince Dualar, Beddualar Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1. Basım,

1988.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luga*. thk. Muhammed Avd mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 2001.

Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm. *Mu' cemu dîvanu'l-edeb*. thk. Ahmed Muhtar Ömer-İbrahim Enîs. 4 Cilt. Kahire: Müessesetü Dârü's-Şa'b, 2003.

Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Bağdat: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 1985.

Gökalp, Ziya. *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.

Halîmî, Ebû Abdillâh Huseyn b. Hasen b. Muhammed b. Halîm. *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân*. thk. Hilmi Muhammed Fûde. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1979.

Hallâl, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn. *Kitâbu's-Sunne*. thk. Atıyye Zehrani. 7 Cilt. Riyad: Dârü'r-Raye, 1989.

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheratu'l-luga*. thk. Remzi Münir Bealbeki. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 1. Basım, 1987.

İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Muhammed. *Tashîhu'l-Fasîh*. thk. Muhammed Bedevi Mahtun. Kahire: el-Meclisü'l-A'la li's-Şuuni'l-İslamiyye, 1998.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh. *el-Mugnî*. thk. Taha ez-Zeytî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1. Basım, 1968.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî. *eş-Şî'r ve's-şu'arâ'*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2002.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 3. Basım, 1994.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b Sa'd b Meni' Zühri. *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr = et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1. Basım, 2001.

İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil. *el-Muhassas*. thk. Halil İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 1996.

İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed. *ez-Zâhir fi me'ânî kelimâti'n-nâs*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-

Risâle, 1992.

İbnu'l-Muqaffa', Ebû Muhammed (Ebû Amr) Abdullah (Rûzbih / el-Mübârek). *el-Edebu'l-kebîr v'el-Edebu's-sagîr*. İskenderiyye: Dâru İbni'l-Kayyim, 2011.

İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl. *el-Usûl fi'n-nahv*. thk. Abdulhuseyin el-Fetlî. 3 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985.

İbnu's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk. *Kitâbu'l-Elfâz*. thk. Fahreddin Kabâve. Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1998.

İbnü's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk. *İslâhu'l-mantık*. thk. Muhammed Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 2002.

İsfahânî, Ebû Nuaym. *Delâilu'n-nubüvve*. thk. Muhammed Revvas Kal'aci-Abdülber Abbas. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1986.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu's-şu'arâ' ve'l-bulegâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1. Basım, 1999.

Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Subhu'l-a'şâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Kari, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b Sultan Muhammed Ali. *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerḫu mişkâtü'l-mesâbih*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 2002.

Komasyon. *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2018.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b Muhammed b Mahmûd el-Mâtürîdî Semerkandî. *Tefsiru'l-Mâturîdî = Te'vilatu ehli's-sunne*. thk. Mecdî Muhammed Sürur Sa'd Baslum. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.

Mehâmîlî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâîl b. Muhammed. *Kitâbu'd-Du'â'*. thk. 'Amr Abdulmun'im. Kâhire-Cidde: Mektebetu İbn Teymiyye-Mektebetu'l-'İlm, 1993.

Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1972.

Mısrî, Zeynuddîn ebu'l-Ferec ibn şeyhete. *es-Sânî min şî'âri'l-ebrâr fi'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*.

- thk. Hilaf Mahmûd Abdüssemi'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.
- Minhâcî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Abdulhak. *Cevâhiru'l-ʿukûd ve muʿînu'l-kudât ve'l-muvakkıʿîn ve'ş-şühûd*. thk. Müs'ad Abdülhamid Muhammed es-Sa'deni. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Muberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. ʿUmeyr. *el-Kâmil fi'l-ʿedeb*. thk. Mahmud ebu'l-Fazl İbrahim. 3 Cilt. Kahire: Darü'l-Fikr'il-Arabî, 3. Basım, 1997.
- Nahcuvânî, Ni'metullâh b. Mahmûd. *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye*. Kahire: Dâru Rikabi li'n-Neşr, 1999.
- Nehhas, Ebû Cafer Ahmed b Muhammed b İsmail el-Muradi. *ʿUmdetu'l-kuttâb*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 2004.
- Nehhas, Ebû Ca'fer. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ali Sabuni. 6 Cilt. Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kura, 1. Basım, 1988.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Ezkâr*. thk. Abdülkadir Arnavut. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Riyâzu's-sâlihîn*. thk. Mahir Yasin Fahl. 1 Cilt. Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1. Basım, 2008.
- Nişanyan, Sevan (ed.). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*. 3 Cilt. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 2008.
- Rabât, Halid - Seyyid İzzet ʿ İd. *el-Câmi' li-ʿulûmi'l-imam Ahmed*. 22 Cilt. Feyyum: Darü'l-Felah, 1. Basım, 2009.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Muhtârü's-Sihâh*. thk. Yusuf Şeyh Muhammed. Beyrut-Saydâ: el-Mektebetü'l-'Asriyye-ed-Dâru'n-Nemuzeciyye, 5. Basım, 1999.
- Safvet, Ahmed Zekî. *Cemheratu resâili'l-'Arab fi ʿusûri'l-'Arabiyyeti'z-zâhire*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- San'ânî, Abdürrezzâk. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman A'zami. 10 Cilt. Beyrut: el-

Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1983.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisi. *Kitâbu Sîbeveyh*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 3. Basım, 1988.

Sicistânî, Muhammed b. Osmân b. Kâsım el-Cüşemî. *el-Fark beyne'l-âdemiyyîn ve beyne külli zî rûh*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Bağdat: Mecelletü'l-Mecma'ül 'ilmiyyi'l-'Irâkî, 1986.

Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân. *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*. thk. Ahmed Hasan Mehdeli-Ali Seyyid Ali. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2008.

Sûlî, Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatracî. *Edebu'l-kuttâb*. thk. Muhammed Behcet el-Eseri. Bağdad: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1922.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddin. *Cem'ü'l-cevâmi'*. thk. Muhammed ibrâhîm el-Hâic vd. 25 Cilt. Kahire: Camiatu'l-Ezher, 2. Basım, 2005.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga*. thk. Fuâd Alî Mansûr. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.

Şahiner, Ahmet Emin. *Gaziantep Halk Kültüründe Dua (Alkış) Ve Bedduaların (Kargış) Halkbilimsel İncelemesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Şerîşî, Ebü'l-Abbâs Kemâlüddîn Ahmed b. Abdilmü'min b. Mûsâ b. İsâ el-Kaysî. *Şerhu Makâmâti'l-Harîrî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2006.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b Hasen. *Kitâbu'l-Asl = el-Mebsût*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Efganî. 5 Cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmu'l-İslamiyye, 1954.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Musnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefi. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, 2. Basım, 1994.

TDK, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “birbiri” Erişim 02 Eylül 2021 “<https://www.sozluk.gov.tr/>”.

Tenuhi, Ebu Ali el-Kadi Muhassin b. Ali b. Muhammed. *Kitabu'l-ferac ba'de's-şidde*. thk.



Abbûd eş-Şalecî. 5 Cilt. Beyrut: Daru Sadır, 1978.

Tüsteri, Ebû Muhammed Sehl b Abdullah Sehl. *Tefsiru't-Tusterî*. thk. Muhammed Basil Uyun es-Sud. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.

'Uleymi, Ebu'l-Yümn Mucirüddin Abdurrahman Ebu'l-Yumn. *et-Târîhu'l-mu'teber fi enbâ'i men 'aber*. thk. Heyet. 3 Cilt. Dımaşk: Darü'n-Nevadir, 1. Basım, 2011.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Komisyon. Kuveyt: Dârü'l-Hidâye.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Müstaksâ fi emsâli'l-'Arab*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.